

ANILARDA TANPINAR TANPINAR AT MEMORYS

ESRA SAZYEK

Dr., Kocaeli Üniversitesi, Rektörlük, Türk Dili Bölümü.

Dr., Kocaeli University, Rectorate Affiliated Unit, Department of Turkish Language.

esazyek@hotmail.com

 <https://orcid.org/0000-0002-5750-7158>

Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi-Journal of Turkish Researches Institute
TAED-62, Mayıs-May 2018 Erzurum
ISSN-1300-9052

Makale Türü-*Article Types* : Araştırma Makalesi-Research Article

Geliş Tarihi-*Received Date* : 16.01.2018

Kabul Tarihi-*Accepted Date* : 12.04.2018

Sayfa-*Pages* : 201-226

 : <http://dx.doi.org/10.14929/Turkiyat3879>

www.turkiyatjournal.com

<http://dergipark.gov.tr/ataunitaed>

This article was checked by

 iThenticate®

ANILARDA TANPINAR
TANPINAR AT MEMORYS

ESRA SAZYEK

Öz

Ahmet Hamdi Tanpınar, çağdaş Türk edebiyatının zirve isimlerinden biridir. Bununla birlikte yaşadığı dönemde değeri anlaşılammıştır. Bu durum, genellikle eserlerinin okuyucu katında ilgi görmemesi şeklinde bilinir. Ne var ki Tanpınar bu ilgisizliği sanatçı ve entelektüel nezdinde de yaşamış; eserlerinin değeri en yakın çevresi içinde bile görülememiştir. Tanpınar'ın layıkıyla anlaşılması, ancak ölümünden sonra, özellikle son yirmi yıl içinde söz konusu olmuştur. Bu çalışma, anılan ilgisizliğin boyutlarını Tanpınar'la değişik şekillerde ilişkisi bulunmuş olan kişilere ait izlenimler ışığında vermeyi amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Tanpınar, hatıra, mektup, günlük

Abstract

Ahmet Hamdi Tanpınar is one of the strong writers in Modern Turkish Literature. Moreover, his jewel was not understood in his life cycle. This condition is known that his letters were not attracted attention by readers. However, Tanpınar lived this insouciance at artist and intellectual environment and the value of his letters were not realized by immediate vicinity. The jewel of Tanpınar was understood adequately after his death especially in last twenty years. This study's aim is to give levels of insouciance in the light of impressions that belongs to some people who were in contact with Tanpınar differently.

Key Words: Tanpınar, memory, letter, diary

Giriş

Ahmet Hamdi Tanpınar, döneminde değeri anlaşılammış; ancak günümüzde, hak ettiği önemli yerini almış bir sanatçıdır. Kendi döneminde değerinin anlaşılammaması durumunun özellikle sanat/edebiyat çevresindeki boyutlarını belirginleştirmeyi amaçlayan bu çalışmada, Tanpınar'la bir şekilde ilişkisi olmuş otuz bir isim tarafından mektup, günlük ve anı türleri kapsamında kaleme alınmış otuz altı kitaptan elde edilen veriler kullanılmıştır. Bunlarda tespit edilen bilgileri fiziksel görüntü, özel hayat, kişilik özellikleri, sanatçı kişiliği, akademisyenlik, sosyal ortamlardaki izlenimler ve aydın kimliği başlıkları altında sınıflandırmak mümkündür. Bununla birlikte, çalışmanın temel sorunsalı gereği, onun görünüm, özel hayat ve kişilik özelliklerine değinen izlenimlerden çok özellikle bunlardan son dördü üzerinde yoğunlaşan izlenimler Tanpınar'ın yaşadığı sanatçı yalnızlığının nedenleri ortaya koyar.

1. Fiziksel Görünümüne Yönelik İzlenimler

Tanpınar'ın fiziksel görünümüyle ilgili tespitlerin, kişilik özelliklerinden bağımsız ele alınmadığı görülür. Anılarda, bazen hüznü bazen de neşeyle bakan gözleri etrafında yoğunlaşan tasvirler, onun samimiyeti noktasında birleşirler.

Tanpınar'ın “sarı saçları, kıvrık kıvrık kirpikleri ve her zaman gülen gözleriyle” son derece sevimli bir görüntü çizdiğini belirten Nurullah Ataç'ın kızı Meral Ataç Tolloğlu

(1980: 40), yeşile çalan bu ela gözlerin insana her haliyle güven verdiğini ifade eder (70). Haldun Taner ise, Tanpınar'ın kısık sesine vurgu yaparak bu içtenliği öne çıkarır ve sürekli parlayan gözlerinin bir çocuğunki kadar temiz (Taner, 2008: 351-352) olduğunu aktarır.

“Ben onun Darülfünun'dan arkadaşı bir sevgili dostunun kızıyım.” sözleriyle kendisini tanıtan Hasan Ali Yücel'in kızı Canan Yücel Eronat ise üzerindeki beyaz elbise, hasır şapka ve elindeki gazetelere dürürlü kitaplarla kimselere benzetemediği Tanpınar'ın (Eronat, 2008: 567) birbirine yakın ama hep hüznü olan gözlerinin daima içten olduğunu (Eronat, 1997: 9) söyleyerek yukarıdaki tespitlere benzer izlenimler sunar.

Türkoloji'den öğrencisi Kemal Özer, bir omzu eğik duran Tanpınar'ı kalkık yakalı paltosu, boynuna doladığı uzun kaşkolü ve başındaki ünlü fötr şapkasıyla (Özer, 2008) hatırlar. Öğrenciler arasındaki “Al Capon” yakıştırmasının taktığı fötr şapkadan kaynaklandığını düşünen Turan Alptekin ise, Narmanlı'daki evi ziyaretinden sonra bunun, İngilizcesini güçlendirmek adına -çoğu Agatha Christie olmak üzere- her gece bir polisiye roman “devirip” uyumasıyla (Alptekin, 2001: 20-21) ilişkili olduğunu anlayacaktır.

Onun en yakınında bulunanlardan Prof. Dr. Mehmet Kaplan, Tanpınar'ın ortadan daha kısa bir boyu, gevşek, şişmana yakın bir vücudu olduğunu belirtir. İtiği sigaranın etkisiyle boğazındaki dolgun öksürüğün, sarı ve hasta görünümlü yüzüne eşlik ettiği Tanpınar'ın kişiliğiyle fizyolojisinin son derece uyum içerisinde olduğunu düşünse de sahip olduğu zengin beynin, vücudundan farklı bir işleyiş içerisinde olduğu kanaatindedir (Kerman ve Enginün, 2000: 148-149). Bu tespit, Tanpınar'ın, “Antalyalı Genç Kıza Mektup”unda yer verdiği “Hafızam zaman zaman parazit yapmakla beraber kuvvetlidir.” (Kerman, 2007: 326) sözlerini daha anlamlı kılar.

2. Özel Hayatına Yönelik İzlenimler

Tanpınar'ın özel hayatına yönelik tespitler; dağınıklığı, kadınlara olan ilgisi ve sigaraya olan bağımlılığı noktasında yoğunlaşır.

2.1. Dağınıklığı

Tanpınar'ın en yakınındaki isimlerin onunla ilgili izlenimleri, oldukça dağınık olduğu yönündedir. Son yıllarını geçirdiği Gümüşay Apartmanındaki evini ilk kez ziyaret eden ve eve girer girmez dikkati ilk çeken şeyin hemen her yeri kaplayan kitap ve plaklar olduğunu söyleyen Canan Yücel Eronat, bu dağınıklık karşısındaki şaşkınlığını “Aradığını nasıl buluyor acaba?” sözleriyle ifade eder. Odanın orta yerinde duran masada müsveddelerin yanında fincan, cezve ve kültablası bulunduğunu (Eronat, 2008: 567-568) da sözlerine ekleyerek, Tanpınar'ın sigaraya olan düşkünlüğü hakkında bilgi verir.

Benzer bir tespiti kıyaslama yoluyla yapan Melih Cevdet Anday, önceleri Tanpınar'a ait olan; ancak daha sonra Bedri Rahmi Eyüboğlu'nun atelye olarak kullanmak amacıyla devraldığı dairenin tanınmayacak kadar düzenli hale geldiğine değinir. Salonun eski halini gözünün önüne getirdiğinde ortada bulunan büyük ve uzun masanın üzerinin kitaplarla kaplı olduğunu; iç içe geçen şiir, roman ve makale müsveddeleri arasında Tanpınar'ın aradığını çoğu zaman bulamadığını belirterek (Anday, 1984: 212), âdeta Canan Yücel Eronat'ın yukarıdaki sorusuna cevap verir.

Tanpınar'ı Ankara'daki lise yıllarından tanıyan ve eline tutuşturduğu Baudelaire'in “Kötülük Çiçekleri”ni anlayabilmek adına yabancı dil öğrenmeye başlayan Ahmet Muhip

Dıranas, “Onu ikinci defa, lisenin ek binalarından birinde bekâr odasında gördüm. Yerler gelişi güzel atılmış kitaplarla bir kitap mezarlığı gibiydi” (1997a: 85) yorumunu yapar. Yıllar sonra “Saatleri Ayarlama Enstitüsü” romanı için kendisiyle röportaj yapmak adına bir Pazar evine giden Azra Erhat ise yurtdışından döndükten sonra şıklığı herkesçe bilinen Tanpınar’ın kendisi ne denli şıklsa, odanın ve özellikle masanın üzerinin o denli karışık olduğunu belirtir. Bir atölye masasını andıran uzun yazı masasının üstünde kitap, resim, renkli “reroduction”... (Erhat, 2002: 233) akla gelen her şey vardır. İki farklı zamana ait benzer izlenim, Tanpınar’ın dağınıklığı hayatının sadece belli bir dönemiyle sınırlı tutmadığının göstergesidir.

Onu Narmanlı Yurdu’nda ziyaret eden Mehmet Kaplan, “Oda her zamanki gibi içinden bir zelzele geçirmiş gibi perişandı. Yataktaydı. Yatağının baş ucundaki elektrige abajur yerine bir gazete geçirivermişti. Geniş masada, yerde kâğıtlar, kitaplar darmadağınıktı.” sözleriyle, Tanpınar’ın dağınıklığına yönelik ayrıntılı tespitlerde bulunur. Bu sırada yeni evli olduğundan, evlerine misafir olan Tanpınar’ın neden olduğu dağınıklığı düzeltmek için eşi Behice Hanım’ın o gittikten sonra oldukça zaman harcadığı (Kerman ve Enginün, 2000: 150) bilgisine de yer vererek, bu dağınıklığı sadece kendi eviyle sınırlı tutmadığının altını çizer. Âli Ölmezoğlu’na yazdığı mektuplarda ise Tanpınar’la ilgili olarak “Tabî yine âşık, hoşsohbet, dağınık ve unutkan.” (Kerman ve Enginün, 1992: 46) sözleriyle bu gerçeği bir kez daha tekrarlar.

2.2. Kadınlar

Tanpınar’ın hayatında kadın, platonik olarak yer alır. Hiç evlenmemesi, içinde bulunduğu yalnızlığı besleyen bir unsurdur. Bunun yanında, yaşayamadığı aşkların acısını duyumsadığında “Niçin etrafım benim üzerimde bu kadar ağır basıyor?” (Enginün ve Kerman, 2010: 116) çılgılığı, toplumun kabullenemeyeceği bir aşkın peşinde olduğu izlenimi uyandırır. Üzerinde hissettiği sosyal baskı, Mehmet Kaplan’a söylediği “Kırkıma bastım. Ellide işim biter. Namus, hocalık filan tanımıyacağım” (Kerman ve Enginün, 1992: 88) sözleriyle de desteklenir. Yalnızlığına rağmen sosyal olmaktan vazgeçemeyen yönü ise, kabul görmeyen bir aşkı yaşamasının önüne geçer.

Tanpınar’ın çok sık âşık olduğunu söyleyen Meral Ataç Tolluoğlu, onun öğrencilerinden birine tutulduğunu; ancak sevgisine karşılık alamadığını (Tolluoğlu, 1980: 71) belirtir. Aşk konusunda oldukça ketum olduğunu ve hep dertli bir aşkı olduğu izlenimi uyandırdığını kaydeden Mîna Urgan ise bu gizemli aşkların onun hayal dünyasını sürekli olarak meşgul ettiğine değinir (Urgan, 2008: 572). Evlenmeyişi üzerinde fikir yürüten Mehmet Kaplan, Tanpınar’ın bekârlığının bir sebep olmaktan ziyade bir sonuç olduğunu düşünür. Ona göre “Göçebe bir şahsiyet” olarak bu eylemi gerçekleştirmeye uygun kişilikte olmayan Tanpınar, her saati başka bir mekânda geçen yaşam biçiminden dolayı evlenmemiştir. Ancak, ilerleyen yıllarla birlikte “hastalıklarına el uzatan bir kadının” varlığını her şeyden çok istediğini gözlemlediği Tanpınar’ın bir gün kendisine “Hayatımda büyük bir inkılâp yapacağım Kaplan, olmuyor” dediğini aktarır. Bu ikilemden hareketle, onun “nesirlerinin karışık nizamıyla hayatının karışık nizamı arasında” (Kerman ve Enginün, 2000: 150-151) çok sıkı bir bağ kurar.

Adalet Cimcoz da değişik çevrelerle dostluklar kuran Tanpınar’ın, yalnızlıktan korkmasına rağmen evlenmeyişi anlam veremez. Çevresindekilere evlenmeleri yönünde

sürekli olarak telkinlerde bulunan Tanpınar (Cimcoz, 2008: 161), 1937’de Ahmet Kutsi Tecer’e yazdığı mektupta “Evlen, Kutsi evlen... Ebedî bir şifadır evlenmek. Ben doğrusu ümit etmekten bıktığım için evlenmeğe derhal hazırım. Ve sade sen değil, Nurettin’i de evlendir.” (Kerman, 2007: 48) sözleriyle bu durumu gözler önüne serer.

Tanpınar’ı, Güzel Sanatlar Akademisi’ndeki bir kokteylde, elinde içki kadehi etrafında güzel ve şık kadınlarla tasvir eden Adalet Cimcoz’un (Söğüt, 2000: 55) ifadeleri, onun evli kadınlarla platonik ilişkiler içerisinde olduğunu vurgulayan Mîna Urgan’ın (2008: 572) tespitleriyle birleşince Tanpınar’ın çevresinde son derece çapkın bir imaj uyandırdığı söylenebilir. Oysa Selim İleri onun bir dönem fakülteden öğrencisi olan Aysel Gürel’in anlattıklarından hareketle çok farklı bir Tanpınar’la karşılaştığını ve bu çapkınlığın sadece bir ironiden ibaret olduğunu belirtmektedir (İleri, 2002: 177-178).

Yalnızlığına son vermek adına kendisini yakın akrabalarından birinin kızıyla evlendirmek isteyen Nurullah Ataç’a, “Nurullah! Akraban hanımları çok beğendim. İki de gerçekten birer hanımefendi. Ama ben bu denli ağırbaşlı hanımlardan hoşlanmam. Benim evleneceğim kadın biraz orospu halli olmalı” (Tolluoğlu, 1980: 69-70) sözleriyle cevap veren Tanpınar, aslında hayatını zorlaştıracak ve huzurunu bozacak “kadın”ı dünyasında istememektedir. Mitolojiye uygun olarak doğanın bereketini kadının doğurganlığıyla özdeşleştiren; ancak benzerliğin sadece bu noktada kaldığını savunan Tanpınar, bundan sonrasının ise “ferdî psikoloji, ihtiras, can sıkıntısı, iştiha ve hamakat” (Kerman, 2007: 314) olduğu görüşündedir. Tanrısal özelliklerinden uzaklaşarak psikolojik bir varlık haline gelen “kadın denen mahlûk”u bilinçli olarak hayatından uzak tuttuğu görülen ve onlara daha çok günlük hayatın içinde flörtöz bir sınırlılıkta yaklaşan Tanpınar, hayatının bu noktasında da duygularından ziyade düşüncesini temele alan bir tercih yapar.

2.3. Sigara Tiryakiliği

Tanpınar’ın bir türlü bırakamadığı sigara, sağlığını sık sık tehdit eden unsurların en önemlisidir. İçmek istemese de engel olamadığı bu bağımlılık, 1938’de ciğerlerinden rahatsızlanıp prevantoryumda yatmasına neden olur (Kerman, 2007: 44). Sık sık sigara bırakma girişimleri olsa da bunu başaramayan Tanpınar’ın sigara tutkusu, en az kitaplar kadar hayatında büyük yer kaplar. “Cigara tablam, kahve fincanım, romanın müsveddeleri” (134) şeklinde sıraladığı parametrelerin, hayatı boyunca eşit seviyedeki vazgeçilmezleri olmayı sürdürmeleri, sanatını inşa ederken destek aldığı temel dayanak noktaları olmalarındandır.

1958 yılına ait günlük sayfalarında sigarayı fazlaştırdığını öğrendiğimiz Tanpınar, 23 Mart 1959 tarihli günlüğünde sigarayı on üç gündür içmediğini; bu nedenle de “bir fikri derinleştirmek, bir şeyin üzerinde durabilmek hassasını hemen hemen kaybetti”ğini (159) ifade eder. Tanpınar’ın durumunu, Sabahattin Eyüboğlu’na yazdığı 9 Nisan 1953 tarihli mektupta yer verdiği bir anekdot özetler:

“Bu salı günü daha garip birşey oldu. Osmanlı Bankası’ndan çıkınca bir cigara içmek istedim. Kibritim yokmuş. Kibrit araya araya şehrin içinde bir saat yürümüştüm. Nerde ise sokakta hiddetten bağıracaktım. Ne acaip yerlerden geçtim yarabbim. Hangi tren garı idi, bilmiyorum. Ben üstünden geçiyordum. Yolun tenhaliği, bi- taraflığı, katılığı, siyah ve uzun

parmaklıklar asabımı diken diken yaptı. Nihayet bir “tabac” levhası buldum. Cigaramı yakınca dünyada otomobil denen bir kolaylığın mevcut olduğunu düşündüm. Kaybolmamıştım.”

(Kerman, 2007: 258-259)

Sigarayı bırakma girişimleri her seferinde başarısızlıkla sonlanan Tanpınar’ın yazar olarak adeta bir yakıt deposu göreviyle hayatına konumlandığı bu alışkanlık, hem öğrencisi hem de asistanı olan Turan Alptekin’in de dikkatinden kaçmaz. Uyumakta son derece zorlanan Tanpınar’ın, çoğu zaman sigarası kâğıtların veya bir kitabın üzerinde sönerken uykuya dalışı (Alptekin, 2001: 21); ağzından eksik etmediği sigarasıyla âdeta bütünleştiğini ifade eden Salâh Birsal’ın tespitleriyle örtüşür (Birsal, 1983b: 31). Birsal, Tanpınar’ın tıpkı Reşat Nuri Güntekin gibi sigarayı ağzından düşürmeysiine *İstanbul Paris* adlı kitabında da yer verir (Birsal, 1983c: 233). Tanpınar’ın “bir iki cigara, bir kibrit ve biraz kahve”yi satın alma eylemini “ganimet almak” şeklinde nitelendirdiği (Kerman, 2007: 160) ise, Peyami Safa’nın “bizim gibi kafalarıyla çalışanlar için tütün dumanını beyin makinesinin yağı hâline getiren alışkanlığa karşı iki şıktan birini tercih etmek lâzım: ya sigaraya devam veya sigara ile birlikte mesleği de terk etmek.” (Safa, 2011: 17) sözlerini hatırlatır. Hasan Ali Yücel’e yazdığı mektuplarda kendisine yazamama nedenini sigaranın yokluğuna bağlayan Tanpınar, “iki milyoncu kez” sigarayı bırakma girişiminin yirmi üçüncü gününde bile her dakikayı sigaraya karşı duyduğu isteği bastırmak için harcadığını anlatır. “Hep bir perdenin çok ince, şeffaf fakat aşılması güç bir şeyin arasında yaşıyorum. Eşyayla, dostlarımla, kendi düşüncemle aramda bu acayip, yokluğu ile mevcut engel var.” (Eronat, 1997: 24-25) sözleri ise, sigarasızlığın hayatındaki tüm alanlara set çeken rolünü özetler.

3. Kişilik Özellikleri

Tanpınar’ın kişilik özellikleri naifliği, mizahî yönü, özgecil kişiliği ve fala merakı noktasında yoğunlaşır.

3.1. Naif Kişiliği

Kimseyi rahatsız etmek istemeyen ince ve duyarlı bir kişiliğe sahip olan Tanpınar; vekilliğinden sonra bambaşka bir adama dönüştüğünü; asıl dostluklarının da bu evrede başladığını belirttiği Hasan Ali Yücel’e kitaplarının basılması ve alması gereken paranın zamanında eline ulaşması noktasında minnettardır. “Ali benim hakikaten dostumdu” sözlerinin asıl sebebi ise Yücel’in evinin kendisine ardına kadar açık olan kapılarıdır.

Henüz küçük bir kız çocuğuyken bu açık kapı aracılığıyla tanıdığı Tanpınar’ı gördüğü ilk andan itibaren kimselere benzetemeyen Canan Yücel Eronat, ona yönelik şaşkınlığını inceliği noktasında da sürdürür. Dostu Hasan Ali Yücel’e İş Bankası yayımlarından çıkması için verdiği “Yaşadığım Gibi müsveddeleri”, Yücel’in ölüm tarihi olan 26 Şubat 1961’den itibaren bir yıla yakın bir süre Tanpınar’ın sormayı beklediği bir projeye dönüşür. Bu uzun bekleyişten sonra bir gün “Yaşadığım Gibi” müsveddelerini İş Bankası yayımlarında çıkması için Âli’ye yollamıştım. Gözüne ilişirse bir tarafa ayır” (Eronat, 1997: 8) demişse de, müsveddeleri bulup aynı gece “bitiresiye” okuyan Eronat, ertesi sabaha Tanpınar’ın ölüm haberiyle uyanacak; ama onun bir derviş sabrıyla bekleyişindeki inceliği asla unutmayacaktır. Eserinin basımını sağlığında görememe

pahasına göze aldığı bu bekleyiş, Tanpınar'ın kalbiyle bağlı olduğu ancak düşünceleriyle onaylamadığı dostuna karşı sergilediği vefa borcu olsa gerek. Prof. Dr. İnci Enginün'ün ve Prof. Dr. Zeynep Kerman'ın da belirttikleri gibi Tanpınar, Hasan Ali Yücel'e sevgi ve nefretin iç içe olduğu bir duygu besler. "Hiçbir şeyi yakından bilen adam değildi." dediği Yücel'in maarifteki rolünü faydalı bulmadığı gibi 12 Mart 1961 tarihinde onun anısına düzenlenen konferansla ilgili olarak "Bir yazı ile anlatacağım bir şeydi." (Kerman, 2007: 262) yorumunu yapar. Tanpınar'ın kendine yaptığı bu itiraflar belli ki arkadaşının ölümünden sonra onun hassas kişiliğinde derin yaralar bırakmıştır.

Tanpınar, alçakgönüllü ve hoşgörülü tavrını, kendisine küçümseyici bir ifade olarak "Kırtıpıl" adını takan Nurullah Ataç'a da sergiler. Meral Tolluoğlu, Tanpınar'ın bunu bildiği halde Ataç'a hiç gönül koymadığını aktarır (1980: 40). Buna benzer küçümseyici değerlendirmeleri hep sessiz bir tebessümle karşılayan Tanpınar, Mehmet Kaplan'ın "Hamdi Beyle bir darıldık, barıştık; şimdi aramızda nazikçe bir soğukluk var." (Kerman ve Enginün, 1992: 118-119) sözlerinden de anlaşılacağı üzere, dargınlıklarında bile nezaketi elden bırakmaz.

Adalet Cimcoz ise son derece duygulu olduğuna değindiği Tanpınar'ın tüm sanatçılar gibi eleştirilmekten hoşlanmadığını; kendi eleştirilerinde de kırıncı olmamak adına "bin dereden su getir"diğini (2008: 161-162) söyler. Sabahattin Eyüboğlu'nun Çerkeş'te bulunan kardeşi Bedri Rahmi Eyüboğlu'na gönderdiği 1935 tarihli mektupta henüz tanımadığı Tanpınar hakkındaki ilk izlenimi de bu yöndedir:

"Suut Kemâl, Sabri ve ben haftada bir gün Fakültede toplanarak Gide'in Nouritures Terrestre'mi çeviriyoruz. Ama amaç eğlenmek. Bunu duyan Ahmet Hamdi adında birisi hoşça bir şey söylemiş: Fakültede Gide'e bir kompto hazırlanıyor. Doçentlerin birisi yalnız başına Gide'in hakkından gelemeyeceğini anlamış ve üçü bir araya gelmiş!"

(Balabanlılar, 2003: 114-115)

Eleştirilerinde bile ince olmaktan vazgeçmeyen Tanpınar, kendisine yönelik değerlendirmelerde benzer tavrı göremez. Bu durum, tüm naifliğine rağmen yeri geldiğinde dövüşmekten bile çekinmeyeceği durumları beraberinde getirir. Halit Fahri Ozansoy, "Edebiyatçılar Çevremde" adlı kitabında edebiyatımızın yazarlar arasında gerçekleşen pek çok kavgaya tanık olduğunu, bunlardan birinin de Tanpınar'ın İsmail Habib Sevük'ün üzerine atılmasıyla gerçekleştiğini söyler (1970: 305). Abdullah Efendi lokantasında vuku bulan Kasım 1938 tarihli bu kavganın nedeni, Sevük'ün Tanpınar'ı herhangi bir eseri olmadığı yönünde eleştirmesidir (Özgül, 2006: 100-101). Böylesi bir olay her ne kadar Tanpınar'ın kişiliğiyle uyuşmasa da tek isteği onaylanmak olan bir sanatçının bunu elde edemediğinde neler yapabileceğini ortaya koyması açısından önemlidir.

3.2. Mizahi Yönü

Kendisini küçümseyen değerlendirmeleri sessiz bir tebessümle karşılayan Tanpınar'ın her durumda konuşurabildiği espri yeteneği, herkesten sakladığı iç dünyasındaki derinliği üzerine serdiği bir örtüdür.

Tanpınar'ın mizah öğelerinden birisi kendi fizyolojisi üzerinde yoğunlaşır. Onun bu yönüne vurgu yapan Prof. Dr. Mehmet Kaplan, yine kendisini merkeze alarak esprili

şekilde konuşmaya başladığı bir gün, Türkoloji’den bir öğrencinin “kendinizle çok alâkadar oluyorsunuz” yorumunu yaptığını; Tanpınar’ınsa “Daha enteresan bir mevzu bulun da onun üzerinde konuşalım” (Kerman ve Enginün, 2000: 148-149) dediğini aktarır.

Tanpınar’ın mizah anlayışını besleyen unsurlardan biri de en az para kadar yokluğunu hissettiği “kadınlar” etrafında toplanır.

Henüz okul çağlarındayken kendisiyle tanışıp dost olan Mîna Urgan, mizah duygusunun oldukça gelişmiş olduğuna değindiği Tanpınar’ın, bacağını kırdıktan sonra ziyaretine gelen öğrencilere “Söyleyin bakalım hanginizin âhı tuttu?” (Urgan, 2008: 572) diye takıldığını; sadece bayan okutmanlar ve doçentlerden oluşan bir bölümün başkanlığına tayin edildiğinde ise, aralarında anlaşmazlık yaşanan kadınların kavgalarından bunalıp; “Ben kadın dırdırı dinlemem için bekâr kaldım.” (571-572) dediğini aktarır.

Mîna Urgan’ın o dönemdeki akademik gelenek sonucu meslekî yakınlık da kurduğu Tanpınar’la bir başka anısı ise, girdikleri ortak imtihanlardan biri sonrası yaşanır. Sadece iki kızın girdiği sınavda, güzel olanın sorulara çirkin olandan daha iyi cevaplar vermesine rağmen dersten kalması Urgan’ın dikkatinden kaçmaz. Nedenini sorduğunda, “Çirkin olanı bir yıl daha görmeye dayanmam ama güzel olanı hem daha çok görürüm, hem o dersini daha da iyi öğrenir” (572) yanıtını alır.

Tanpınar’ın dostu olarak gördüğümüz diğer bir isim, Nurullah Ataç’tır. Ataç’ın kızı Meral Tolluoğlu, Tanpınar’ı ilk kez Fatih’teki evlerinde gördüğünü ve babasının diğer arkadaşları arasında ona ayrı bir önem verdiğini aktarır¹. “Ona ‘Hamdi amca’ der, öz amcam gibi severdim. O da beni kızı gibi severdi.” dediği Tanpınar’ın hemen her gece yemeğe kaldığını da sözlerine ekler. Ataç, bir akşam kızından iki yaş büyük olmasına rağmen çelimsiz görüntüsü nedeniyle daha küçük görünen komşu kızını gösterip “Hamdi! Nesrin Meral’den iki yaş büyük. Bir Nesrin’e bak, bir de Meral’e bak” deyince, Tanpınar’ın “Nurullah ne söylüyorsun? Ben onu Meral’in bebeğ sanmıştım” şeklindeki yanıtı, ev sakinlerinin kahkahalara boğulduğu anlardan sadece biridir. Dil konusunda oldukça hassas olduğunu bildiğimiz Ataç’ın asıl güldüğü nokta, Tanpınar’ın “bebek” sözcüğünü “bebeğ” şeklinde söyleyişidir (Tolluoğlu, 1980: 40-41). Tolluoğlu, annesinin temizlik yaptığı bir günün gecesi yine babası ve Tanpınar’ın birlikte eve geldiklerini; ancak Tanpınar’ın kirli ayaklarının evde bastığı her yeri çamura buladığını anlatır. Leman Hanım bu çamurları görünce eşi Ataç’a sinirden titreyen ağlamaklı sesiyle “Nurullah Bey, içeri odanın haline bakın. Her gece Hamdi Bey’in ayaklarından çamur içinde kalıyor. Söyleyin, ya kendisine bir lastik alsın, ya da siz ona alın” serzenişinde bulunur. Ertesi gün yemeğe gelen Tanpınar’ın ayağındaki lastikleri görünce de bir gün evvel öfkeyle söylediklerini hatırlayıp üzülür. Bunu fark eden Ataç, “Hamdi, sen dün gece Leman Hanım’ın bana çattığını duydun da mı lastik aldın?” diye sorunca, Tanpınar’ın gülererek, “Hayır Nurullah, duymadım. Eğer duysaydım sana aldırır, parayı sana verdirirdim” (39-40) şeklindeki

¹ Ataç, dokuz aylıkken Ankara’nın soğuşunda zatürreye yakalanan kızının sağlığına kavuşması için eşini ve kızını kayınvalidesinin yanına, Büyükkada’ya gönderir ve yıllarca ailesinden ayrı yaşar. Adaya temelli yerleştiğinde ise İstanbul’da iki ayrı okulda öğretmenlik yapmaya başlar. Ancak sürekli bir telaş ve koşturmaca içerisinde. Bu nedenle İstanbul Fatih’te bir ev tutar. Yapılan bu ev değişikliği Ataç’ın sabahları kahvaltısını düzgün şekilde yapmasını sağladığı gibi, akşamları da arkadaş ziyaretlerine ortam hazırlar. Bu arkadaşlarından birisi Ahmet Haşim, diğeri de Ahmet Hamdi Tanpınar’dır (Tolluoğlu, 1980: 36-39).

cevabı, mizah unsurunu savunma mekanizması olarak kullandığını bir kez daha ortaya koyar.

Mizahın gerektirdiği iyimser ruh hali dışında da bu yeteneğini sergileyen Tanpınar, bunun en büyük kanıtını Necip Fazıl'a öfkelenmekten sonra söylediği sözlerle verir. Onun mistisizmini tanımlarken "Tuzu, şekeri, karabiberi, keçi tırnağını karıştır, üstüne bir işe: İşte mistisizm." tarifi, kendisine çok zararı dokunsa da Necip Fazıl'a sadece gülünç olduğu için tahammül ettiğini (Kerman ve Enginün, 1992: 19-20) anlatma amaçlıdır.

"Saatleri Ayarlama Enstitüsü" ile ilgili olarak kendisiyle röportaj yapan Azra Erhat, Tanpınar'ın son zamanlarda mizaha ve hicve meylettğini; ancak bu yönelimin sanat cephesiyle sınırlı kalmadığını; onun kişiliğine de yansıdığını aktarır (2002: 233). Erhat'ın sorduğu her soruya "pek neşe ile cevap veren" Tanpınar, Saatleri Ayarlama Enstitüsünü yazma esnasında artık altmışına gelmiş bir adam olarak hayatta her şeyin gülünç olduğu tespitine ulaşmıştır. Yazdığı romanın "muazzam bir karikatür" olduğunu ve her sayfanın ancak kendisini kurtarabildiğini belirten Tanpınar (Kerman, 2007: 117), insan ömrünün de birbiriyle tutmayan günlerin toplamından oluşan bir karikatür olduğunu anlatmak ister gibidir. Prof. Dr. Orhan Okay'ın da belirttiği gibi "tesadüf" sözcüğünün hayatında çok büyük yeri olduğunu bildiğimiz Tanpınar, "Ben hayatımda yalnız tesadüfe güvendim. Ve onu bekledim. İnsan iradesinin elzem olduğu yerlerde daima hezimet. Kadın ve para meseleleri başta." (Kerman, 2007: 199) diyerek, iradesizliğiyle dikkat çeken Hayri İrdal'ı iyi konuma getiren tesadüflerin oynadığı büyük rolün ardındaki gerekçeyi açıklamış olur.

Tesadüflerin yol açtığı mizahlarla örülü roman, yaşamının irade isteyen noktalarında hüsrana uğrayan Tanpınar'ın, mizahı bilinçli olarak hayatına yerleştirme çabasına da ışık tutar. Yaşamı trajedi yapmamasını öğütlediği Mehmet Kaplan (Kerman ve Enginün, 1992: 76), "Hamdi Bey kâh tenbel, kâh çalışkan, fakat daima şen. Onun kadar "an" da yaşayan adam görmedim. Hamdi Bey için ne mazi, ne istikbal var. Bir dakika evvelini unuttur. Borcunu da, verdiği sözü de, dersini de. Hal-i hâzırda ne varsa, insan, eşya, kitap, tabiat, onlardan bir eğlence çıkarmasını bilir. Bunun iradî olduğunu zannediyorum." (Kerman ve Enginün, 1992: 94) sözleriyle bu gerçeği gözler önüne serer.

Tanpınar'ın "benim bir gözüm ağlarsa, bir gözüm güler" (Kaplan, 2008: 343) sözleri her şeye rağmen gülmeyi bilmek gerektiğini anlatır. Henüz yeni mezun olduğu yıllarda tayin edildiği Erzurum Lisesi müdürü Cevat Dursunoğlu'nun, kendisine ne düşündüğünü sorması üzerine "Tekaütüğüm ne zaman gelecek diye düşünüyorum." cevabını veren Tanpınar, Hilmi Ziya Ülken'in de belirttiği gibi "hayat yükü ve beden bitkinliği çatışmasının acılığını" bile esprili bir şekilde anlatacak kadar mizahı hayatının merkezi haline getirmiştir (Ülken, 1997: 94).

3.3. Özgecil Kişilik

Tanpınar'ın kişiliğiyle ilgili tespitler, çevresine son derece duyarlı oluşu ve yardımseverliği noktasında yoğunlaşır. Haldun Taner, onun için "Omzunu çarpıtıp, sağ kolunu gererek, elinizi dürüst ve sımsıkı öyle bir kavrayışı vardı ki, bu avucun içinde sanki onun dost kalbinin sıcak atışını duyardınız." (Taner, 2008: 351-352) yorumunu yapar.

Tanpınar'ın dostluğunu bir gönül zenginliği olarak ailece duyumsadıklarını dile getiren Canan Yücel Eronat ise, onun tutkuyla bağlı olduğu çocukları Âhu'ya ve Âli'ye oyuncak seçerken son derece isabetli kararlar verdiğini; Âhu'nun kınalı saçlarına uygun

renkte kıyafetler almaya özen gösterdiğini (Eronat, 1997: 9-10) aktarır. Tanpınar, bir gün Ahu'ya sarı bir tulum alır. Eronat bunu kırmızısıyla değiştirdiğinde bu duruma oldukça bozulan ve “Ben onun billur tenine, kınalı saçına sarı yakıştırmıştım” diye sitem eden Tanpınar'ın (Eronat, 2008: 567), çevresindeki hemen her şeye karşı dikkatinin oldukça açık olduğu görülür. En az insanlar kadar sevdiği ağaçlar, semtler, yapılar, resimler ve müzik, Tanpınar'ın sırası, mevsimi geldiğinde hallerini hatırlarını sorduğu birer özneye dönüşürler (568).

Onun değerbilir kişiliği, babasının kırklı yıllarda yakalandığı tifüs salgını sırasında Meral Ataç Tolluoğlu tarafından da tekrarlanır. O dönemde milletvekili seçilen Tanpınar, yaşarla ölüm arasında gidip gelen Ataç'ı her gün ziyaret etmiş ve başucunda saatlerce oturup “Nurullah ya ölürse?” diye çocuklar gibi ağlamıştır. Ataç iyileştiğinde ise gözyaşları bu kez mutluluktan akıtmıştır (Tolluoğlu, 1980: 77). Ne var ki Tolluoğlu'nun Tanpınar'a yönelik anıları hep böyle güzel değildir. İlerleyen yıllarda Ataç, yazı dilini eleştirmelerinden dolayı Yahya Kemal ve Tanpınar'ın adını dahi duymak istemez. Tolluoğlu, Yahya Kemal'i sevmekle birlikte; “O, babamın kardeşi, benim de öz amcam gibiydi. Bizimle sevinir, bizimle üzüldü.” dediği Tanpınar'la olan dargınlığına bir türlü alışamaz. Acılarını da sevinçlerini de ilk olarak birbiriyle paylaşan iki dostun bu şekilde uzaklaşmaları onu çok üzer.

Ataç, Yahya Kemal'in hastalığı sırasında ona refakat ettiğini bildiği Tanpınar hakkında “Hamdi artık Yahya Kemal'in çiş şişesini taşıyormuş” şeklinde alaylı yaklaşımlar içine girerek, bu uzaklığın boyutunu derinleştirirken; çoğu dostunun doktor olduğunu bildiğimiz Tanpınar ise Ataç'ın eşi Leman Hanım mide kanserine yakalandığında Ankara'dan İstanbul'a telefon ederek hastanede yer ayırtıp gereken her şeyi sağlamıştır (129). Tanpınar'ın ölümünden kısa süre önce iş sebebiyle gittiği Ankara'da onu ziyaret eden ve kucağına aldığı çocuklarını öpüp severken “Kardeşim Leman Hanım, bunları görseydi” dediğini aktaran Tolluoğlu (81-82), Tanpınar'ın özgecil kişiliğinin altını çizen en önemli tanıktır.

3.4. Fala Merakı

Ölüm döşeginde yatan Ahmet Haşim'i okuldan kaçıp kaçıp görmeye giden Mîna Urgan, henüz tanımadığı; ancak sonraları “meslektaşım ve dostum” dediği Tanpınar'la ilk kez bu ziyaretlerden biri vesilesiyle bindiği vapurda karşılaşır. Onun, kılık kıyafetine ve kitap okuma biçimine bakıp “bu kız mutlaka Haşim'e gidiyor” dediğini aktaran Urgan, Tanpınar'ın ilk olarak medyum yanıyla tanışmış; el falına bakıp her şeyi bilmesi karşısında da (Urgan, 1999: 210) büyük şaşkınlık yaşamıştır.

Tanpınar'ın fal konusundaki maharetine dair izlenimlerden biri de Mehmet Kaplan'a aittir. Kaplan, Tanpınar'ın neşeli anektodlarıyla renklendirdiği bir güne değinirken onun el falına baktığını ve isabetli sözlerine şaşır kaldığını aktarır (Kerman ve Enginün, 1992: 77).

4. Sanatçılığı

4.1. Şairliğine Yönelik İzlenimler

Bir şair olarak anılarda çoğunlukla olumsuzlanan Tanpınar, sanatçı olarak anlayışlamayı –biraz da egosunu belirginleştirerek-, “Hiç kimsenin postuma bürünüp iş görmesine tahammülüm yok! Solcu gizli, musir ve cahil. Sağcı, milliyetçi geçinenlerin hepsi cahil ve kupkuru. Ortadakiler darmadağınık. Hemen hepsi zevksiz ve tahammülü güç. Biraz zevki ve anlayışı olanlar kıskanç. Yarabbi ne kadar yalnızım.” (Enginün ve Kerman, 2010: 203) sözleriyle özetler. Nitekim Hasan İzzettin Dinamo, *İkinci Dünya Savaşı Yıllarından Edebiyat Anıları* adlı kitabında Tanpınar’dan sadece bir yerde söz eder. Üstelik “Hatırlama” adlı şiirindeki “Bir masal meyvası gibi paylaştık/Mehtabı kırılmış dal uçlarından.” dizelerinin, Paul Valery’nin “Dost Orman” şiirindeki “Gökte ay masaldaki bir meyve/Paylaştık o sihirli meyveyi.” dizelerinden aldığı söyleyip onu hırsızlıkla suçlayarak... (1984: 90). Tanpınar’a yakınlıklarıyla bilinen Yahya Kemal’den, Asaf Halet Çelebi’den ve Nurullah Ataç’tan uzun uzun bahseden Dinamo’nun bu tavrı, Tanpınar’ın ideolojiler üstü konumundan kaynaklanan düşünsel yalnızlığına bağlanabilirse de onun yukarıda anılan esini ve etkiyi aşan “bu sevimsiz alışkanlığı²”, önemli bir gerektir.

Ali Püsküllüoğlu’nun, kendisinden izinsiz çıkardığı “Şiirimizin 4 Ahmedî” adını taşıyan antolojide Ahmet Haşim, Ahmet Hamdi, Ahmet Kutsi ve Ahmet Muhip’i aynı şiir anlayışının çatısı altında birleştirmesi, Tanpınar’ı öfkelenenlerin yanında derinden yaralar. Bunu, Paris’ten arkadaşı Tarık Temel’e 17 Aralık 1959’da yazdığı mektuptan da izleyebilmekteyiz (Kerman, 2007: 210-211). Adalet Cimcoz’a Paris’ten yazdığı 8 Ocak 1960 tarihli mektupta “Dört Ahmet’ten biri” imzasını kullanması (175), bu durumu hazmettiğini düşündürse de yaklaşık iki ay sonra Hüsametdin Bozok’a yazdığı mektupta “Dört Ahmetlerin macerası sınırlarımı öyle bozmuştu ki... Şair olduğuma nerede ise esef edecektim. Halbuki şiir, insanlardan sonra, belki de beraber, tek sevdiğim şeydir.” (279) sözleri, sanatına bu derece kıymet veren biri olarak, bu olayı kolay kolay unutamayacağının belgesidir âdetâ.

1940 Kuşağının bir başka üyesi olan Ömer Faruk Toprak da “4 Ahmedî” meselesini haklı bulurcasına Tanpınar’ı, Ahmet Kutsi ve Ahmet Muhip ile aynı kulvarda gösterir (Toprak, 1968: 117-118). Estetikleri ya da siyasi düşünceleri bakımından hiç biri birbirine benzemeyen bu şairlerin arasında anılmak, onu yalnızlığıyla bir kez daha yüzleştirir. Tanpınar, “Ben ancak musikiden hareketle, onun vasıtasıyla poetik dünyamı kurabilir, yani kendime bir iç âlem hazırlayabilirim” (Enginün ve Kerman, 2010: 83) diyerek, zaman içerisinde kurmaya çalıştığı poetik dünyasının temelini musikiye dayandırmaya çalışsa da anlayışlamamaya devam eder.

Necip Fazıl da Tanpınar’a benzeri bir ilgisizlikle yaklaşmıştır. *Babîâli* yazarı, ona “yumurtalarının kabuğunu delememiş nice şair, mütefekkir ve âlim taslağı”ndan biri olarak bakar (Kısakürek, 2011: 98). Fuad Bayramoğlu ise meseleye bir başka açıdan yaklaşarak Tanpınar’ın şiir okuma yeteneğinden yoksun oluşuna değinir. Hocası Yahya Kemal’in

² Tanpınar’ın Baudelaire, Valery, Nerval, Verlaine ve Mallarmé gibi sanatçıların eserlerinden alıntılar hatta çalıntılar yaptığına dair ayrıntılı bilgi için bkz.: (Alkan, 1995: 422-429).

onun şiirlerini beğenmeyişi ise, Tanpınar'a ilişkin izlenimlerine bir başka olumsuzlama halkası olarak ekler (Parlatır: 125).

Halit Fahri Ozansoy, "Edebiyatçılar Çevremde" adlı kitabında Tanpınar'dan bahsetmese de Halide Nusret Zorlutuna'nın şairliğini değerlendirdiği bölümde, şairenin "Kandilli" şiirinden hareketle onun, Zorlutuna'nın eseri üzerindeki etkisine dikkat çeker (1970: 199).

Tanzimat'ın doğurduğu "geçmişten kopukluğa" bir tepki olarak şiirimizi ve yazınımızı geleneğe bağlama gereksinimini ilk fark eden kişinin Yahya Kemal olduğunu söyleyen Melih Cevdet Anday, Tanpınar'ın Doğu-Batı karşıtlığını bu yolla yendiğini belirtir. Ancak, Yahya Kemal'in sırtlandığı yükü ve çektiği zahmeti olumlulamak adına "Yahya Kemal benim eşeğimdir" diyen Tanpınar'ın, gelenek gerekmesinin sadece belli bir yaklaşımını temsil etmekle yetindiği için etkili olamadığını düşünür (Anday, 1984: 190-191).

Tanpınar'ın özellikle musikinin birtakım imajlarını kullanarak ya da eski şiire bazı atıflar yaparak geleneğe yönelmesini eleştirdiğini anladığımız Anday, kendi şairliğinden söz ederken önceleri arkadaşlarına bitmemiş şiirlerinden parçalar okuduğunu; şiirlerini tamamlamadığını fark ettiğinde ise bu huyundan vazgeçtiğini söyler. Bu noktada sözü Tanpınar'a getirir ve onun "Bitmemiş şiirler okunmaz, ama ikimiz de eczacıyız" diyerek benzer bir tavır sergileyişini, hiçbir şiirinin tam biçimini almamış oluşuyla açıklar. "Ben şiiri çok sevenlerden uzak durmaya bakarım. (...) Bana şiir okuyacağına, otursun tavla oynayalım, daha iyi." diyerek (174) küçümseyici tavrını bir adım öteye taşıyan Anday, bundan çok daha önce Tanpınar'ın ölümü nedeniyle kaleme aldığı yazıda ise, "demek o şiirler bitmemiş, olmamış, son biçimlerini almamış diye düşünme"nin ucuz bir yargı olacağını savunur (Anday, 2008: 94). Anday'ın bu tavrı, ölüm ardından yazılan nekrolojik satırların objektiflikten uzak, daha çok duygusal bir tavırla kaleme alındığını kanıtlar niteliktedir.

Dolayısıyla Anday da, Tanpınar'ın şairliğine yönelik olumsuz yargılarda bulunur. Kemal Özer ise, Tanpınar'ın şiirlerini yayımlama noktasındaki çekingen tavrını, şiirlerinin bitmemişliğinden değil; mükemmeliyetçi tutumundan kaynaklandığını düşünür. "Ben sözcükleri yan yana koyarak başlarım işe. Sonra bunlar üreyip cümleleri oluşturur, cümleler paragrafları, paragraflar da sayfaları." şeklindeki sözlerin Tanpınar'ın yazış biçimini ele verdiğine değinen Özer, onun şiirde musiki ve mimarinin önemini bu derece vurgulama nedenini, her şeyden önce sağlam biçimler kurmanın peşinde oluşuyla açıklar. Bitmiş hatta yayımlanmış şiirleri üzerinde bile değişiklikler yapan Tanpınar, "Dikkat ederseniz tarihte yalnız iskeleti olan canlılar bugüne kalmıştır. Bir şiirin iskeleti de biçimdir. Biçim olmazsa yarına kalmaz şiir." sözleriyle, en az içerik kadar biçime de önem verdiğini kanıtlar (Özer, 2008).

Tanpınar'la 1960'ta Paris'te karşılaşan Ferit Edgü, şiirden çok resimle ilgilendiğini gözlemlediği Tanpınar'ın, şiirden az da olsa bahsettiği zamanlarda ise kendi şiirlerini sohbetin konusu yaptığını söyler. Bu sırada Hüsamettin Bozok, Tanpınar'ın şiirler kitabını basıma hazırlamakta; Tanpınar ise tek bir dizede olabilecek dizgi hatasından dolayı "her gün (gecelerin dışında) korkulu düşler gör"mektedir. Edgü, bir yıl daha beklemesini söylediğinde ise Tanpınar bu öneriye çok sevinir (Edgü, 2008: 569). Şiirlerinin basım sürecini bilinçli olarak uzatan Tanpınar, Oktay Verel'le yaptığı röportaj sırasında "Hiçbir

zaman büyük şair ve güzel şiir herkesin malı olamaz. Olmamıştır da..” (Verel, 2002: 218) sözleriyle, estetik düzeyi yüksek şiirler yazdığının farkındadır. Üstelik, anlaşılabilirliğinin nedenini de buna bağlar.

Tanpınar’ın şairliğine yönelik olumlu yaklaşımlar daha çok, estetik anlayış bakımından ona yakın duran isimlerden gelmiştir. Eserlerini yayımlama noktasında genellikle çekingen duran Tanpınar’ın, şiirleri üzerinde sürekli değişiklikler yapması kuşakdaşları tarafından eleştirilmektedir. Üstelik o, bunların arkadaş ve dost bildiği kişilerce yapılmasına içerlemektedir. Hasan Ali Yücel’e yazdığı bir mektupta, Tanpınar’ın bu hususta “saklamaya özendiği bir güceniklik” içinde bulunduğunu belirten Ahmet Muhip Dıranas, “Düşünce adamına, sanat adamına; insanlığı bilgilendirmeye ve yüceltmeye, yaşamayı manalandırmaya ve güzelleştirmeye yönelik uğraşların adamlarına sevgiden, ilgiden, anlaşılma zevkinden ve bir de şevkten başka ne verebilirsiniz” (1997: 86-87) sözleriyle, ona yapılan haksızlığı vurgular.

Hatırat bağlamında şair olarak Tanpınar’ı açıkça olumlulayan neredeyse tek kişi, Cahit Sıtkı Tarancı’dır. Tarancı, Ziya Osman Saba’ya yazdığı mektuplarda Ahmet Kutsi Tecer’le kıyasladığı Tanpınar’ı çok daha başarılı bulduğunu; onun özellikle, “Başım, sükütu öğüten - Uçsuz, bucaksız değirmen” dizelerini “bütün bir hayatın tecellisi” olarak gördüğünü ifade eder (1957: 46). Şekil endişesi kadar şiir anlayışını da çok sağlam bulduğu Tanpınar’ın ne “Yahya Kemal edasından bir aksisada ne de Haşim’in kuşlarından ve ağaçlarından bir gölge; hattâ Valéry’nin ayak izlerin”den bir belirti barındırmadığına inanır (Tarancı, 1957: 190). Böylelikle Tanpınar’a yönelik hırsızlığa varan boyuttaki suçlamaların asılsız olduğunu anlatmak ister.

4.2. Yazarlığına Yönelik İzlenimler

Prof. Dr. Orhan Okay henüz lise yıllarındayken, edebiyat öğretmeni merhume Behice Kaplan eline bir kitap tutuşturmuş ve kitabı Bayezid Kütüphanesi’nde memur olarak çalışan Jale Baysal’a ulaştırmasını rica etmiştir. Bu kitap, yeni yayımlanmış olan *Huzur*’dur. Eğer isterse kendisine de imzalı bir nüsha getirebileceğini söyleyen Behice Hanım’ın teklifine isteksiz bir tavırla yaklaşan Okay, “şimdi olsa tavrım çok farklı olurdu” dese de o dönemde Tanpınar’a kayıtsız kaldığını belirtmekten geri kalmaz (Okay, 2006: 16).

Tanpınar’ın en yakın arkadaşı olan Mîna Urgan ise “Ahmet Hamdi’ye çok yakındım ama onun kitaplarını okumamıştım. Ben Tanpınar’ın ne büyük bir yazar olduğunu, o öldükten sonra anladım. Yalnızca *Huzur*, *Saatleri Ayarlama Enstitüsü* değil, öyküleri, denemeleri, *Beş Şehir* adlı kitabı da muhteşemdir bence.” (2008: 572) der.

Ahmet Hamdi Tanpınar’ın o dönemde asistanı olan Mehmet Kaplan ise, henüz Tanpınar’ın eserlerinin hangi kaynaklardan beslendiğini bilmediği için arkadaşı Âli’ye yazdığı mektupta, Tanpınar’ın Abdullah Efendi’nin *Rüyaları*” adlı hikâyesini istinsah etmekte olduğunu söyleyerek bu eseri “rüyalar, vehimler, delilikler ve daha pek çok soyut şeylerle örülü saçma bir eser” (Kerman ve Enginün, 1992: 95) olarak niteler. Yıllar içerisinde değerini anladığı Tanpınar’ın eserleri hakkında sonradan yaptığı yorumlar ise oldukça olumludur. O, hemen her fırsatta Tanpınar’ın gerek akademik çalışmalarını gerekse edebî eserlerini öğrencilerine tekrar tekrar okumalarını tavsiye eder. Ayrıca Tanpınar’ın roman ve hikâyelerinde şiirin çok önemli yer tuttuğunu; *Saatleri Ayarlama Enstitüsü*’nün de Türkçede benzeri olmayan bir roman olduğunu vurgular (Kaplan, 2008: 343).

Eniştesinin kütüphanesinden çaldığı ilk kitabın *Yaz Yağmuru* olduğunu belirten Selim İleri, yolunu bir ışık gibi aydınlattığını söylediği Tanpınar'ı bu "isabetli hırsızlığı" neticesinde tanır (İleri, 2002: 31). İleri'nin, romanların hayatı inşa ettiklerini düşünmesine vesile olan eserlerden biri de *Saatleri Ayarlama Enstitüsü*'dür (303).

O yıllarda eserlerine yönelik nadir ilgiye dikkat çekici bir örnek, Tahsin Yücel'in yaşadığı olaydır. Tanpınar'la ilk kez 1955 yılında Varlık Yayınevinde karşılaştığını belirten Yücel, 1961'de, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesinde asistan olarak göreve başladıktan sonra, daha sık görmeye başladığı Tanpınar'ın 1962 yılının başlarında bir gün, elinde birkaç *Saatleri Ayarlama Enstitüsü*'yle Fransız Filolojisine geldiğini ve yeni yayımlanmış romanından birer nüshayı dostları Süheyla Bayrav, Neşterin Dirvana ve Adnan Benk'e uzun sunuşlarla imzalayıp verdiğini anlatır. "Hocam, bana yok mu?" diye sorduğunda ise, "Kusura bakma, Remzi ne cimri adamdır, bilirsin; elinden kitap alamıyorum ki" cevabını alır. Bunun üzerine "Yazık, ben de *Varlık'a* bir yazı yazacaktım" diyen Yücel'i kolundan tuttuğu gibi Türkoloji Bölümündeki odasına götüren Tanpınar, romanının yepyeni ciltleriyle dolu olan dolabını açar ve ona da bir tane imzalayıp verir. Tahsin Yücel, aslında sözünü verdiği yazıyı yazmayı düşünmemektedir. Ne var ki Tanpınar iki hafta sonra vefat eder ve Yücel, "bir borcu yerine getirmekten çok, içten bir hayranlığı dile getirdiği"ni ifade ettiği "Saatleri Ayarlama Enstitüsü" başlıklı yazıyı, Tanpınar'ın ölümünden on yedi gün sonra kaleme alır (Yücel, 2008: 112-113).

Burada verdiğimiz örneklerden de anlaşılacağı üzere, Tanpınar'ın romancı yönü edebiyat ve akademi çevrelerinde bile pek umursanmamıştır. "Ona çok yakındım" diyen Mina Urgan'ın, söz konusu ilişkinin insanî düzeyini belirttikten hemen sonra "ama onun kitaplarını okumamıştım" sözleri, kendi şahsında, toplumun bu elit katmanında bile Tanpınar'ın romanlarına olan kayıtsızlığı simgeler. Bu ilgisizlik, artık günlüklerinden vakıf olduğumuz insanî yalnızlığının yanında Tanpınar'ın bir sanatçı olarak da giderek yalnızlığa gömüldüğünü ifade eder.

4.3. Tanpınar'ın bir sanatçı olarak Yalnızlığı

Tanpınar 1953 yılında Paris'tedir. Kenan Tanpınar o günlere tesadüf eden bir mektubunda ağabeyine, "senin hakkında Fransız basınında bir şeyler yok mu?" diye sormaktadır. Kardeşinin bu sorusu Tanpınar'a, Nimet Arzık'ın aynı yıl Fransa'da yayımlanan *Çağdaş Türk Şairleri Antolojisi*'nde Nazım Hikmet'e yer vermeyişinin İstanbul gazetelerinde çıkan iki ayrı yazıyla eleştirilmesini hatırlatır. Nazım Hikmet'i destekleyen bu yazıların varlığı, Tanpınar'ın günlüğüne şu satırları yazdırır: "Ben yalnız adamım ve bunu anlıyorum". Hemen ardından kaydettiği "Fakat hakikaten bir şey yaptım mı?" (Enginün ve Kerman, 2010: 57) sözlerinde ise kendi sanat anlayışını sorgulamaktan çok, dönemin hâkim edebiyat anlayışına ve bu anlayış içindeki ideolojik baskınlığa örtülü bir sitem vardır. Tanpınar altı yıl sonra, *Günlükler*'ine kaydettiği "*İnce Memet* tercüme ediliyor, *Huzur* okunmuyor, *Yaz Yağmuru*, şiirler iska geçiliyor (...) Komünist, komünisti tutuyor. Ona hayran oluyor, onu seviyor." (166-167) sözleriyle, bu sitemi daha açık ortaya koyacaktır. Enginün ve Kerman'ın da değindikleri gibi Tanpınar, beğenilmek adına hiçbir kişiye, ideolojiye yakın durma çabası içinde olmayan; gerek sanatından gerekse

³ Yücel, T. (15 Şubat 1962). *Saatleri Ayarlama Enstitüsü*. Varlık, 568, 9.

kişiliğinden yalnız kalmak pahasına da olsa asla ödün vermeyen bir sanatçıdır. Ayrıca o, eserlerinin yabancı dillere çevrilmesi hususunda da herhangi bir kulis faaliyeti içine girmemiş, kimi yakınlıklardan yararlanmamıştır. Ne yazık ki bu durum, Türk edebiyatının bu zirve sanatçısının gerek kendi toplumunda gerekse Batı’da oldukça geç tanınması sonucunu doğurmuştur.

Tanpınar’ın eserlerine kayıtsız kalanlardan biri de -Selim İleri’nin anılarından öğrendiğimize göre- Kemal Tahir’dir. Bir gün Abdülhak Şinasi Hisar gibi Tanpınar’a olan hayranlığını dile getiren Selim İleriyi “adamakıllı azarlayan” Tahir, bu olaydan bir hafta sonra hayatını kaybeder. Ölmeden önce okuduğu son roman ise, Tanpınar’ın “Huzur”udur (İleri, 2002: 92). Tanpınar’ın, döneminde yaşadığı yalnızlığın ve hor görülmenin benzerini *Yaşarken ve Ölürken* adlı romanı üzerine kendisi de yaşayan Selim İleri, bir akşam katıldığı aydınlar lokalindeki yemekte sanatçılığına yönelik saldırıları üzümlerle hatırlar ve kanın gövdeyi götürdüğü böylesi ortamlarda mazlumla zalimin birbirinden ayırt edilemeyeceğini Tanpınar’dan öğrendiğini aktarır (204).

Bununla birlikte Tanpınar’ın yalnızlığının farkında olan insanlar hiç yok değildir sanat/edebiyat camiasında. Bunlar da genellikle güdümlü bir edebiyat anlayışının dışında kalmaya çalışan isimlerdir. Söz gelimi, Haldun Taner bunlardan biridir. Tanpınar’ı bu yönüyle kurak bir toprağa düşmüş bitkiye benzeten Taner, “Adilikler, sathilikler, gelgeçlikler, vurdumduymazlıklar ortasında” yapayalnız olduğunu vurguladığı Tanpınar’ın, çevresindekilere çıkardan uzak ve her zaman içten davrandığını söyler (1997: 78-79). Ancak o da bunları söylemek için Tanpınar’ın ölmesini bekler.

Cemil Meriç de Taner’le aynı açıdan bakar Tanpınar’a. Tanpınar’ın eserlerini dikkatlice okuduktan sonra sevdiğini ve pek çok noktalarda ayrılımlarına rağmen dürüstlüğüne, sıcaklığına ve cesaretine hayran olduğunu belirtir. Ortak arkadaşları olan İhsan Kongar, Avni Yakaloğlu gibi isimler aracılığıyla onunla tanışmak istese de “Yok canım, salağın biridir, serserim bir adamdır. Sen sevmesin, rahatsız eder seni” cevabıyla karşılaşır. Tanpınar’ın çağdaşları için kötü kumar oynayan, kötü rakı içen, sıkıntılı bir adam olarak bıraktığı izlenim (Meriç, 2011: 385), sadece edebiyatta değil, insan olarak da yalnız olduğunun altını çizer.

Eserlerinden tek bir satır okumadan onun şahsına bakıp olumsuz yorumlar yapan insanların Tanpınar’ın iç dünyasındaki derinliği göremediklerine değinen Meriç, onu “Lilliputlar ülkesindeki Gülliver” dediği Rıza Tevfik’e benzetir. Okuyucusu olmayan birer deha konumundaki bu iki ismin “ferdi ve serseri bir tecessüsü rehber edinerek” yollarına devam ettiklerini; ancak bu çetin yolculuğu ciddi fetihlerle sonlandıramadıkları için, Augias’ın ahırında efsane söyleyip uykuya daldıklarını söyler (Meriç, 2001: 281-282).

Tanpınar, her ne kadar sosyal ortamlarda Haldun Taner’ın gözlemediği yönüyle izlenimler bıraksa da içine yerleşmiş olan haksızlığa uğramışlık duygusu, onu en yakınlarındakilere karşı bile kuşkuyla baktırır. Kasım 1959’da yazdığı günlük sayfasına Adalet Cimcoz’un kendisine hiç yazmadığını üzümlerle not eder. Akabinde Mehmet Ali Cimcoz ile Sabahattin Eyuboğlu’nun, çevirdikleri Eflatun’un Devlet’iyle 1959 TDK çeviri ödülünü almalarına sevindiğini dile getirir de “benim edebiyat tarihinin başındaki mukaddime, *Beş Şehir* bir mükâfat alamazlar mıydı?” (Enginün ve Kerman, 2010: 168) sorularını sormadan edemez. Ayrıca hastalığına üzümlerle bir yazı kaleme alan Adalet Cimcoz’un, bu yazıda kendisine “Hamdicik” diye hitap ettiğini -büyük ölçüde mevcut

kuşukları yüzünden- bir sevgi sözcüğü değil de küçük görmenin ifadesi olarak algılar. Hasan Ali Yücel'e 3 Mart 1959'da yazdığı mektupta "Adalet'in yazısı güzel değildi. Şairden, şair hastalığından böyle bahsedilmez. Kadıncağız yarım sütunu doldurma gayretiyle neredeyse beni cami kapısına bırakılmış piç yapacaktı. Hele o "Hamdicik"ler... Ne yapalım böyle olduk." (Eronat, 1997: 24) demesi, "Hamdicik" sözcüğüne bir sanatçı olarak yaşadığı yalnızlığın sebep olduğu alınganlığın eşliğinden baktığını gösterir.

Adalet Cimcoz Tanpınar'ın gösterdiği hassasiyet üzerine, yıllar sonra *Cumhuriyet*'teki köşesinde bir yazı kaleme alır. Bu yazıda, kimseyi incittiğini görmediği ve samimiyetinden şüphe duymadığı dostunun yukarıdaki sözleri söylemiş olduğuna inanmak istemez. "Hamdicik" sözcüğünü ona duyduğu sıcaklığın ve dostluğun ifadesi olarak kullandığını da sözlerine ekler. "-cik" eki her ne kadar nesnelere küçültme göreviyle kullanılsa da "anıtını dikip ölümsüzleştirdiğimiz Mehmet'e de "Mehmetcik" dediğimizi hatırlatan Cimcoz, Tanpınar'ın da sanat ve kültür alanında bir nefer gibi çalıştığını vurgular. Bu noktada meseleye farklı bir açıdan yaklaşarak, belki de zavallı anlamına da gelen "-cik" ekinin Tanpınar'a daha uygun olacağı kanaatine varır ve Tanpınar'ın bir sanatçı olarak verdiklerinin karşılığını alamadan öldüğünü ifade eder (Söğüt, 2000: 145-147). Cimcoz'un Tanpınar hakkındaki olumlu sözleri, aslında onu kuşatan genel tutumun sözcüsü konumundadır. Tanpınar'ın sağlığında sürekli olarak yakındığı ilgisizlik, kayıtsızlık hatta dışlanma tavrı, ölümünden sonra bir hak teslimine dönüşür. Türk aydın ve sanat çevreleri onu yitirdikten sonra bir vicdan muhasebesine girer âdeta.

Türk Edebiyatçılar Birliği'nin 1956 Nisan'ında düzenlediği şiir ve müzik toplantısında Tanpınar'ın yaşadıkları, aslında bütün bir sanat hayatının özeti gibidir. Salah Birsel'in anlatımıyla, "son derece uzun biraz da uyutucu" bir konuşma yapan Tanpınar, konuşmanın sonunda Yahya Kemal'den "Endülüste Raks" şiirini okur. Bu şiir, dinleyiciler arasında laubali bir hava estirir. Özellikle "Gül tenli, kor dudaklı, kömür gözlü sürmeli/Şeytan diyor ki sarmalı, yüz kerre öpmeli" dizeleri, bu kıpırdanmaların bağışmalara dönüşmesine yol açar. "Öp beni, ye beni! İyi muuuuz iyi! Yesin onu ninesi!" şeklindeki ciddiyetsizlikler (Birsel, 1983b: 324-328) oldukça rahatsız edicidir. Tanpınar'ın otobiyografik esintilerle dolu romanı *Saatleri Ayarlama Enstitüsü*'nde doktor Ramiz'in konferansında karşılaştığı kayıtsızlığı (Tanpınar, 1961: 146-148) hatırlatan bu sembolik gecenin sabahında, edebiyat camiası uykusundan uyanacak; Tanpınar'ın yokluğunda onu okuyup anlama sürecine girecektir.

5. Akademisyenliği

Tanpınar'ın akademî çevresindeki yerine dair izlenimlerin çoğu, onun asistanlığını yapmış olan Mehmet Kaplan'a aittir. Namık Kemal adına düzenlenen bir anma töreninde Tanpınar'ın "ilim yapmak isterken" gençler üzerinde "esnetici" etki yarattığına değinen Kaplan'ın izlenimleri (Kerman-Enginün, 1992: 61), Salah Birsel'in aktardıklarıyla örtüşür. Dolayısıyla Tanpınar, akademisyen olarak da "dışarı"ya manevî bir ağırlık vermektedir.

5.1. Edebiyat Tarihçiliği

1939 yılında, Tanzimat Fermanı'nın ilanının 100. Yıldönümü dolayısıyla İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesinde kurulan Yeni Türk Edebiyatı kürsüsünün başına getirilen Tanpınar, Tanzimat sonrası Türk edebiyatının tarihini yazmakla da görevlendirilir.

Bu süreçte pek çok kaynağa başvurduğu gibi 19. yüzyıl Türk edebiyatının şahsiyet, eser ve belgeleri üzerinde geniş bilgi sahibi olan İbnülemin Mahmud Kemal ile de yakın ilişki kurar ve araştırmacılığı noktasında onun takdirini kazanır. İbnülemin, “Şair Hamdi, okuduğunu ve okuttuğunu iyi anlayanlardan ve edebiyat tarihini okutanların en vâkıflarındandır. Yazmak istediği bir maddenin en dakik noktalarını, en karanlık köşelerini araştırıyor. Başkaları gibi ‘dumanı doğru çıksun yeter’ demiyor.” yorumunu yapar (Akün, 2008: 11).

Edebiyat tarihinin hazırlanmasında Tanpınar’ın en büyük destekçisi, asistanı Mehmet Kaplan’dır. Kaplan’ın ifadelerinden anladığımız kadarıyla Tanpınar bu iş için pek istekli değildir. Bütün gün kütüphanelerde Tanpınar’a belge toplamakla meşgul olan ve bu durumun kendisini yormakla birlikte geliştirdiğini ifade eden Kaplan, “Hamdi Bey’in kitabı birçok yenilikler arzedecek.” (Kerman-Enginün, 1992: 85-86) diyerek o zamana kadar yazılan edebiyat tarihlerinden son derece farklı bir metotla hazırlanmakta olan eserin ilk müjdecisi olur.

Mehmet Kaplan’inkine benzer olumlu bir bakış Cemil Meriç’ten gelir. İnsan düşüncesinin tarlalar gibi çitlerle ayıramayacağını ifade eden Meriç, edebiyatın yalnız ölçülü söz demek olmadığını; mutlaka düşünceyi temel alması gerektiğini savunur. Bu anlamda tek edebiyat tarihinin Tanpınar’a ait olduğunu; bir tek onun eserinde Bergson, Pascal ve Descartes gibi isimlerin edebiyata dahil edildiğini vurgular (Meriç, 2011: 244-245).

Cemil Meriç, *19 uncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi*’nin tüm “derme çatmalığına” rağmen mutlaka okunması gereken bir eser olduğuna değindikten sonra Tanpınar’la kıyasladığı İsmail Habip Sevük’ün Doğu, Tanpınar’ınsa “Batılaşmış Doğu” olduğunu vurgular. Gerçekliği tüm yönleriyle ele alan ve çok daha objektif bulduğu Tanpınar’ı, İsmail Habip’ten ayıran en önemli özelliğin “düşünce” olduğunu da sözlerine ekler. “İsmail Habip düşünmez, şarkı söyler. Tanpınar düşünmeye çalışıyor.” sözleriyle de Tanpınar’ın son edebiyat tarihçimiz olduğunu ifade eder (Meriç, 2000: 127-128).

Yapılan değerlendirmeler ışığında Tanpınar’ın *19 uncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi*’nin genellikle beğeniyle karşılandığı; kronolojik farklılık gözetilerek bakıldığında bile bu takdirkâr görüşün değişmediği anlaşılır. Dolayısıyla, sanatçı olarak dikkat çekemeyen Tanpınar, edebiyat tarihçisi kimliğiyle o dönemde kendisini kabul ettirebilmiştir.

5.2. Hocalığı

Tanpınar’ın öğrencilerinden Fuat Bayramoğlu, onu “edebî zevkli ama dağınık ve belki biraz tembel” olarak tanımlar (Parlatır: 128). Tanpınar’a dair en ilginç anısı ise bira içmek için arkadaşıyla gittiği Tabarin Bar’da yaşanır. Kendilerini orada gören ve ertesi gün okulun disiplin kuruluna şikâyet eden Tanpınar yüzünden bir hafta süreyle okuldan uzaklaştırılan gençlerin, ona olan sempaticileri sarsılır. Ancak o yıl yapılan bakalorya imtihanı sonrası Tanpınar’ın Bayramoğlu’nu tebrik etmesi, aradaki buzları eritir.

Buna benzer bir olay ellili yıllarda Türkoloji’den öğrencisi Kemal Özer tarafından aktarılır. Tanpınar’ın gerek sınıf içi gerekse sınıf dışı davranışlarının herkesten farklı özellikler sergilediğine değinen Özer, onun hoca-öğrenci ilişkisine her şeyden önce insanî temelde yaklaştığını ve bu ilişkiyi sınıfın dışına da taşıdığını belirtir. Fakültenin ilk yılı

birkaç arkadaşıyla gittiği meyhaneye, Adalet Cimcoz ve Teoman Aktürel ile gelen Tanpınar, lise alışkanlığıyla suçüstü yakalandıklarını düşünen Özer ve arkadaşlarının tedirginliklerine, onları masasına davet ederek son verir (Özer, 2008). Bu durum, Tanpınar'ın lise öğretmeni olarak sergilediği katı tutumu üniversite hocalığına yansıtmadığını göstermenin yanında, geçen yıllarla doğru orantılı olarak artan hoşgörü sınırındaki esnekliği de ortaya koyar.

Samim Kocagöz, “Tanzimat Devri Dil Hareketleri” başlıklı bitirme çalışmasını Tanpınar'ın gözetiminde yapmak istese de onun her an mutlaka bir işinin olduğunu ve görüşmeyi sürekli ertelediğini belirtir. Bir yandan kütüphanelerde hazırlık yapan bir yandan da sahaflardan lazım olur diye kitaplar satın alan Kocagöz, Prof. Rağıp Hulusi'nin önerisiyle Türk Dilleri Hocası Ahmet Caferoğlu gözetiminde tezini tamamlar. İş savunma kısmına geldiğinde ise odada bulunan Tanpınar'ın öfkeli şekilde salonun içinde dolaştığını; bu öfkenin diğer hocaları da korkuttuğunu kaydeder. Tanpınar'ın, “Söyle bakalım, nelerden, nerelerden yararlandın tezini yazarken?” diye bağırcasına kendisine yönelttiği soruya, “Efendim, çalışmamın sonunda yararlandığım kitapların listesi var...” diye kekeleyerek cevap veren Kocagöz, “Benim soracağım bu kadar; buyurun siz soru sorun!” şeklindeki tepkiyle bir kez daha yıkılır. Savunma sonrasında Tanpınar'ın söylediği “Sen git hikâye roman yaz! Bir daha böyle bilim işlerine burnunu sokma!” (Kocagöz, 1989: 87-89) şeklindeki sözler, Tanzimat hocası olarak kendisinden habersiz yapılan bu tezdin dolayı öfkesinin kolay kolay dinmeyeceğinin kanıtıdır.

Yaşadığı bu olay sonrasında Tanpınar'a kendisini affettirmek için fırsat kollayan Samim Kocagöz, hocaların da katılımıyla gerçekleşen Boğaz gezisinde, onun “Hatırlama” adlı şiirini ezbere okuduğunu; Tanpınar'ınsa, gözyaşlarını sildikten sonra gülümseyerek “Bre yezit, seni bağışladım!” dediğini aktarır. Bitirme sınavında ise henüz yeni asistan olan Mehmet Kaplan'a dönüp, “Senin de bir sorun var mı?” diye soran Tanpınar, hemen ardından “Canım sen bunun sınıf arkadaşısın, soru soramazsın!” diye mizahî bir yanıt verir (90-91). Bu durum, *Âli'ye Mektuplar*'da Mehmet Kaplan'ın Tanpınar'la ilgili olumsuz düşüncelerinin karşılıksız olmadığını; Tanpınar'ın da Kaplan'a karşı benzer bir tavır içerisinde bulunduğunu kanıtlar.

Taş Mektep'ten bir diğer öğrencisi Ahmet Muhip Dıranas, Tanpınar'ı tanıdığı ilk derste, onun kırk beş dakika boyunca sadece Jokond'un ellerinden bahsettiğini ve sanata olan tutkusunun Jokond'un ellerine duyduğu aşkla başladığını söyler (Dıranas, 1997a: 85). Ayrıca “Taş Mektep” yıllarında yazdığı bir şiiri, arkadaşlarının kendisinden habersiz Tanpınar'a götürdüğüne ve Tanpınar'ın şiiri beğenmesi üzerine kendisini okulun lojman kısmındaki odasına çağırdığına da değinir. Ancak Tanpınar'ın burada eline tutuşturduğu Baudelaire'nin *Kötülük Çiçekleri*'ni anlayabilmek uğruna fizik dersinden sınıfta kalmış; onu çok seven fizik öğretmeni ise, “Bu Muhip'i Ahmet Hamdi mahvetti” (Tanyer, 2005: 79-80) yorumunu yapmıştır. Necip Fazıl, “Seni edebiyat hocası olduğum liseye götüreyim de çok genç bir istidatla tanıştırayım.” diyen Tanpınar'ın bahsettiği kişinin de Ahmet Muhip Dıranas olduğunu söyler (Kısakürek, 2011: 139).

Taş Mektep'ten bir başka öğrencisi Melih Cevdet de genç yaşta yazmaya başlayanlar için ilk rehberin öğretmenler olduğuna değinir. İlk, kendisinden bir üst sınıfta bulunan Orhan Veli ve Oktay Rıfat aracılığıyla tanıdığı Tanpınar'a hayran olan Anday, “Yazında, sanatta üne kavuşmuş bir öğretmen kadar çocuğu büyüleyen az insan

düşünülebilir.” sözleriyle bu hayranlığı pekiştirir. Tanpınar’ın bir derste “Gül mü, yoksa yapma gül mü daha güzeldir?” diye sorduğunu ve cevabı beklemeden sınıftan ayrıldığını aktaran Anday, ona duyduğu saygının hiç kimseye benzemeyen söz konusu hoca tavrından kaynaklandığını, “Bir şey öğretmiyor, bir sorun atıyor ortaya, düşünün bunun üzerinde demek istiyor.” (1984: 31-32) sözleriyle ifade eder. Tanpınar’ın, Anday’ı hayran bırakan yönü, hocalığı o dönemde “öğretme” olarak alan Kaplan içinse bir kusurdur. Kaplan, şiir tahlili hususunda beğenmediği Tanpınar için, metne önem vermeyen bir analiz yöntemi seçtiğinden, “muhayyilesini esirde koşturup gidiyor” (Kerman ve Enginün, 1992: 127) yorumunu yapar. Tanpınar da durumun farkındadır. 30-31 Mart 1961 gecesi günlüğüne yazdığı notlarda bir kız talebenin, “Hamdi Bey şiirden bahsederken her şey değişiyor. Hâlbuki Kaplan Bey şiirden bahsedince yaptığı tahlillerde şiir kayboluyor” şeklinde kulağına gelen yorumu üzerine, Kaplan’ın çok iyi bir hoca olduğunu; kendisinden geriye sabun köpüğü, Kaplan’dan ise bilgi kalacağını ifade ederek aktarır (Enginün ve Kerman, 2010: 272).

Tanpınar’ın Edebiyat Fakültesindeki derslerde daha çok Fransız edebiyatından söz ettiği yönündeki genel tespit, üniversiteden öğrencisi Samim Kocagöz tarafından da tekrarlanır. *19 uncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi* gibi bir kitap yazmasına rağmen derslerde çoğunlukla Fransız şiirinden söz eden Tanpınar (Kocagöz, 1989: 86-87), Fransız edebiyatını da çok iyi bilir. Tanpınar’ın bu yönü, “fevkalâde bir hoca” olmakla birlikte metotsuz ve savruk dersler işlediğini belirten Mîna Urgan’ın da dikkatinden kaçmaz. Üstelik, Fransız şiirinden alıntı yapması gereken durumlarda kitaba bakmayı unuttuğu için, ezberi çok iyi olan Mîna Urgan’ı hademeler aracılığıyla sınıfa çağırarak Baudelaire’in bir dizesini ve Mallarme’nin bir şiirini sorar (Urgan, 2008: 571). Kemal Özer ise bu durumu, “Halit Ziya’nın falanca romanı diye başlardı. Ama daha üçüncü cümleden sonra, bir bakardık söz Verlaine’e sıçramış, ordan Jules Romain’in 28 ciltlik İyiniyetli İnsanlar nehir romanının 14. cildine gelmişiz, ordan da Yahya Kemal’e. Zil sesi, Baki’nin ünlü kasidesindeki bir beyitin ortasında yakalardı bizi.” (Özer, 2008) sözleriyle özetler.

Üniversitedeki öğrencilik yıllarında hem Tanpınar’ın hem de Kaplan’ın öğrencisi olan Orhan Okay, bu yıllara ilişkin değerlendirmelerinde, Tanpınar’ın diğer hocalarına “kıyasla hem âlim, hem sanatkâr hüviyetiyle biraz yukarılarda, erişilmez ve yaklaşılmaz bir yerde” durduğunu söyler. Tanpınar’ın, kendisini çağrışımların akışına bıraktığı derslerde not almanın imkânsızlığına değinen Okay’a göre Mehmet Kaplan bir hoca olarak “âlimane” ve “metodlu”; Tanpınar ise “şairane ve sanatkârca”dır (Okay, 2010: 9-10).

Not tutmaya alışık öğrencilerin onun dersinde yazacak bir şey bulamadıklarını söyleyen Kemal Özer, onun dersinde en çok sanat heveslilerinin bir şeyler öğrendiğine değinir. Ancak bir hoca olarak dağınıklığının sistemsiz ya da disiplinsiz oluşundan değil; sürekli bir arayış halinde olmasından kaynaklandığını belirtmeden geçemez:

“Kalıplara bağlı kalmak, hep aynı sözleri yinelemek istemezdi. Bilgileri kuru kuruya aktarmaya yanaşmazdı o yüzden. Bir konuyu derste işlemek, yaratıcı olmaya engel değildi ona göre. Ne kadar iyi bilse bile her konuyu her anlatışta yeniden keşfetmek isterdi, daha önce görmediği bir yanını bulmak, bizimle tartışmak isterdi. Ezberciliğin tam karşıtı bu tutum, içimizdeki ezbercileri o yüzden zor durumda bırakırdı. Sınavlarda da şu

romanı anlat, bu romanı anlat demezdi. Adnan bey kimdir diye sorardı örneğin. Aşk-ı Memnu'nun kahramanı diye nitelemeden. Ezberciler gülünç duruma düşerlerdi sık sık. Nitekim bir bitirme sınavında, ezberci bir arkadaşımız, "Adnan bey kimdir" sorusunu "Sabık başbakanımız efendim" diye yanıtlayarak herkesi güldürmüştü."

(Özer, 2008)

Mehmet Kaplan, arkadaşı Ali Ölmezoglu'na yazdığı 5 Aralık 1942 tarihli mektubunda şiir tahlili açısından eleştirdiği Tanpınar'ı (Kerman ve Enginün, 1992: 127), yaklaşık on yıl sonra, kendiliğinden imajlar bularak bol teşbihlerle anlattığı derslerin çok değerli olduğunu söyleyerek övecektir (233-234).

Günlüklerinde hocalıktan pek hazzetmediği izlenimini uyandıran ve kimi zaman bu açıdan kendisini eleştiren Tanpınar, Paris'teyken Cevat Dursunoğlu'na yazdığı mektupta mebus olma isteğini dile getirirken; "Evvvela, bir rutinin içinde yirmi senedir yaşamaktan bıktım, yoruldum. Bugün âdeta mumyalanmış gibiyim. Zannetmeyin ki hocalıktan şikâyet ediyorum. Sevdiğim çok tarafları var, hattâ derin surette bağlıyım. Fakat rutin ve teknik tarafı beni sıkıyor. Şahsî mesaim için imkân ve vakit bırakmıyor." (Kerman, 2007: 71) sözleriyle, hocalık mesleğini estetik yaratma eyleminin önünde bir engel olarak görür. Ancak Paris'teyken *Tutiname* üzerine konuştuğu Güzin Dino, İstanbul'dan ziyade öğrencilerine, dolayısıyla hocalığına özleminin depreşmesine neden olacaktır (Enginün ve Kerman, 2010: 187).

6. Sosyal Ortamlarda Bıraktığı İzlenimler

Tanpınar, iç dünyasındaki derin duygulanımlara rağmen, dış dünyaya dönük yüzüyle hemen her çevreden dostluklar kurmasını bilmiştir. O, ilk olarak Taş Mektep yıllarında Ankara'daki Barlar caddesinde karşımıza çıkar. Suut Kemal Yetkin'in kendisine eşlik ettiği sürecin ardından, İstanbul'daki "Nisvaz Pastanesi"ne geçer. Tanpınar, şair ve sanatçıların uğrak noktası olan bu mekâna, genellikle cumartesi öğleden sonra gelir (Kocagöz, 1989: 93).

Dönemin bir başka edebiyat mahfili "Yıldız Kahvesi" ise, Tanpınar'ın yakın arkadaşı Ahmet Kutsi Tecer'le gitmeyi alışkanlık haline getirdiği yerdir. Hava karardıktan sonra rakılarını yudumlamak üzere kahvenin karşısındaki "Şule Gazinosu"na geçen iki arkadaş, yanlarına Yunus Kâzım Köni'yi de alarak Liban adlı lokantaya gider ve "postu - orada- sererler". Bu mekânlarla yetinmeyen Tanpınar ve arkadaşları, yine o dönem yeni açılan; kadınların garsonluk yaptığı Rus lokantalarını da mesken edinirler (Birsal, 1983a: 295).

Tanpınar'ı bundan sonra İkbâl Kahvesi içerisinde anlatan Birsal, "O yılların en iyi edebiyat dergisi" *Dergah*'ın çıkarılması kararının da burada alındığını belirtir.

Edebiyatçıların ikinci bir kişiliği konumundaki kahvelerin, sanatçılar hakkında pek çok bilgi barındırdığına değinen Salah Birsal, bulunduğu sosyal ortamlarda Tanpınar'ın nasıl bir izlenim bıraktığını, özellikle "Darüttalim Kırâathanesi" çevresinde anlatır. Orhan Okay'ın da değindiği gibi İkbâl ve *Dergâh* yılları; her ne kadar Tanpınar'ın romanlarına pek aksetmese de (Okay, 2008: 432), "Darüttalim Kırâathanesi" özellikle *Saatleri Ayarlama Enstitüsü* romanını besleyen tek unsur gibidir. Tanpınar'ın, romanının kişilerini

bu kahvenin içinden seçtiğine değinen Birsell, yine onun ağzından aktardığı ifadeler ışığında bu ortamı tanıtmaya çalışır. Buradakilerin küçük topluluklar halinde ayrı gruplar oluşturmalarına rağmen yine hep bir arada yaşar gibi görünen bütüncül yapıları, Tanpınar'ın dikkatinden kaçmaz. Burası, birbirine bir iki kez rast gelen herkesin kısa sürede samimi ilişkiler kurduğu; hiç kimsenin birbirinden sakladığı sırları olmadığı gibi her erdemsizliğin ya da biçareliğin soğukkanlılıkla ve bir tür sevecenlikle karşılandığı bir yerdir. Kahvenin müdavimlerini üç ana başlık altında toplayan ve çoğunluğun "Esafili Şark" sınıfından olduğuna değinen Tanpınar, bu grubun kültürden, uygarlıktan sadece kendi günlük yaşayışlarına yarayacak olanı alan; bilime ve sanata arka dönmeyi yeğleyen kişiler olduklarını söyler. Gülnüş şeylerin üzerinde çokça duran bu topluluk gülme ve güldürme sanatına yaşamın amacı gözüyle bakar (Birsell, 1983a: 171-177).

"Şarkın Sefilleri" anlamına gelen Esafili Şark grubundan "budalalar" diye bahseden Necip Fazıl, Tanpınar'ı da içine alarak bunların dahi diye geçinen birer budala olduğunu savunur. Necip Fazıl'a bu yorumu yaptıran ise, "Esafili Şark"ın hiçbir zaman yazamayacakları şeyleri vadetmeleridir (Kısakürek, 2011: 43-44).

Necip Fazıl'ın bu gruba dahil ettiği Tanpınar, gerek kendi açıklamaları gerekse buradakilerin ona olan bakışları ışığında, esasen hiçbir gruba dahil olamayacak kadar yalnızdır. Aynı şeylerin tekrar tekrar konuşulduğu bu yerde yeni düşünceler ve ciddi meselelerin tedirginlik yaratması; düşünceyi hayatının temeli haline getiren Tanpınar'ın, buraya geldiği ilk günden itibaren dünya düzelticisi anlamına gelen "Nizamîlemci" olarak adlandırılmasına neden olur (Birsell, 1983b: 114). Tanpınar'ın bu yönü, Nurullah Ataç'ın ona yönelik "Kırtıpıl" lakabının ardındaki perdeyi de aralar. "Adını üne kavuşturmak için geceyi gündüze katarak planlar düze"neyen Orhan Veli bu amaçla, Tanpınar'la kayık sefası yaparken kayığı devirip denize düştüğü yalanını uydurur. Yalan da olsa, bu hikâyede yanındaki kişiyi "herhangi bir kırtıpıl değil de, Ahmet Hamdi Tanpınar olarak göster(..)mesi" (152-153), Tanpınar'ın kırtıpilliğinin, olumluluğu içinde barındıran bir önemsizleştirme ifade ettiğini kanıtlar.

Onu Kerkük yıllarından tanıyan; ancak arkadaşlıklarının üniversite yıllarında başladığını belirten Halide Nusret Zorlutuna ise Tanpınar'ı gerek kişiliği gerekse şairliği bakımından övdükten sonra, arkadaşlarının kendisine "Kırtıpıl Hamdi", "Hamdi Paj", "Hamdi Sahife" diye takıldıklarını söylemeden edemez. Zorlutuna, bu yakıştırmaların nedenini Tanpınar'ın kılık kıyafetine önem vermeyişi ve durmaksızın kitap okuması ile açıklar (Zorlutuna, 2009: 149-150). Aydın kimliğinin etkisiyle çevresine yabancılaşan Tanpınar'ın her şeye rağmen sosyal olma çabası, Melih Cevdet Anday'ın değindiği gibi "tavla oynamayı yeğleyen" kesimin kayıtsızlığı ya da alaysı yakıştırmalarıyla sonuçlanır. Çünkü bu çevre, "bilgi"nin insanı korkuttuğu düşüncesini doğrularcasına, Tanpınar'ın her vakit anlatacak bir şeyler bulan yönünden hoşlanmaz.

Evlerine her gelişini sohbet konularıyla birlikte hatırlayan Canan Yücel Eronat da Tanpınar'ın hiç boş konuşmadığını ve onu yalnızca dikkati uyanık kişilerin sevebileceğini belirtir (1997: 9).

Sosyal ortamlarda sık sık kendini göstermeye devam eden Tanpınar'ın söz konusu dışlanmışlığına rağmen daima sosyal olmayı yeğleyen yönüne, öğrencisi ve asistanı Turan Alptekin'e "Saatleri Ayarlama Enstitüsü" ile ilgili olarak yazdırdığı; ancak daha sonra kurguyu değiştirdiği için kullanmaktan vazgeçtiği mektup ışık tutar. Halit Ayarcı'nın

ağzından Dr. Ramiz'e yazılan mektupta Hayri İrdal'ın daima sahnede olduğu (Alptekin, 2001: 67) ve "delilik nöbetlerinde bile (...) evet, delilik nöbetlerinde bile sonuna kadar içtimai." olduğu söylenir. Başka bir meziyeti olmasa bile bu noktadaki ısrarının yeterli olduğunu söyleyen Halit Ayarç, (69) "Ne yalnızlık, ne kalabalık bana fazla bir şey getirmiyor. Ben insanlara ölmüş gibiyim." (Enginün, Kerman, 2010: 117) diyen Tanpınar'ın aydın kimliğini; dolayısıyla yenileceğinden hiç şüphe duymasa da var olmaya çalışma gayretini imler.

7. Aydın Kimliğine Yönelik İzlenimler

Tanpınar her an zihnini işler vaziyette tutan, yeni fikirler üretme çabası içinde olan bir izlenim sergiler. Cemil Meriç'in de ifade ettiği gibi onun düşünen yönü, düşünmeyen bir toplumun içinde kurumaya ve kurutulmaya mahkûmdur. Bunun cezasını da çevresinin gerek kişiliğine gerekse sanatına olan ilgisizliğiyle öder. Çünkü Tanpınar çevresini, aşına olmadıkları konularla ilgili düşünceleriyle ürkütür.

Tanpınar her meseleyi bir düşünce unsuru haline getirir; cinsel kimliğiyle değerlendirdiği kadını bile bilgili olup olmayışına göre sınıflandırır. Arkadaşları ve eşlerini kısa bir tasvirden sonra okudukları kitaplara ve boş vakitlerini değerlendirme biçimlerine göre çözümlenmeye çalışması da onun aydın kimliğiyle ilgilidir:

"20 [Ağustos 1953]- Macit'i buldum. O, karısı Meziyet, Rüknettin [Tözüm] Versailles'a gittik. Macit anlayışlı, fakat entellektüel değil. Hem hiç değil. Son zamanlarda karı koca yeni, meselâ bu sene içinde yeni bir hamle yapmışa benziyorlar. Macit'in Rilke'yi sevmiş olması oldukça tuhafıma gitti. Faruk Nafiz'den [Çamlıbel] Rilke'ye yükseliş, hemen hemen zaviyesiz bir fırlama. Macit bilakis şiirin dışında. Şiiri tanyor o kadar. Şu mahut mühim adamlarla düşüp kalkmanın verdiği değişme, aydınlanmak hissini verdi bana. Bununla beraber Fikret Mualla'nın bana yemeğe geldiği çarşamba gecesi (18-19) Dumenil'de karı koca bana Kafka'dan, Sartre'dan, Camus'den şayan-ı dikkat şekilde bahsettiler."

(Enginün, Kerman: 2010: 90)

Benzer yaklaşımı -yukarıda değindiğimiz gibi- Hasan Ali Yücel'e de sergileyen Tanpınar, "Ne kadar seversem seveyim, hiç kimseyi olduğundan gayri bir çehre ile göremedim. Bunu belki yazıda yaptım, fakat kendi içimde verdiğim not daima ayrı oldu." (258) sözleriyle, düşünceleri ve eylemleri arasındaki çelişkiye dikkat çeker. Onun bu itirafı, düşünsel anlamda bıraktığı naif izlenimin tersine, günlüğünde hararetle savunduğu düşünceleriyle de ortaya çıkar. Bedri Rahmi Eyüboğlu'nun kardeşi Sabahattin Eyüboğlu'na Paris'ten yazdığı 31 Mart 1961 tarihli mektupta "Yahu Ahmet Hamdi ne sular da? Hep dümen sularında mı?" (Balabanlılar, 2003: 342) şeklindeki sözleri de Tanpınar'ın bu yönünü imler.

Tanpınar'ın, tercüme alanındaki emeklerini takdir ettiği Hasan Âli Yücel'i onaylamadığı diğer bir konu, Köy Enstitüleri çevresinde gelişir. Yücel öldükten sonra kaleme aldığı "Hasan Âli Yücel'e Dair Hatıralar ve Düşünceler" başlıklı yazıda her ne kadar kurduğu köy enstitülerini, dönemin edebiyatçılarının büyük bir bölümünün

yetişmesine vesile olduğu gerekçesiyle övse de (Eronat, 1997: 49-50) gerçekte, köy enstitülerinin devletle köylüyü birbirinden ayırdığını düşünür:

“Köy enstitüleri köylü ile devleti birbirinden ayırdı. Yavaş yavaş biri kendi hayatını yaşayan ve kendisi kalmak isteyen, öbürü muhitini beğenmeyen, ya sola kaçan, yahut da kazanç imkânı arayan iki zümre peydalandı. Münevver aşırı fikirlere, inkâra alıştı, yahut konformist oldu. Halk maziye döndü.”

(Enginün, Kerman, 2010: 326)

Çoğu meselede olduğu gibi Hasan Âli Yücel’in köy enstitüleri noktasında da yönlendirildiğini düşünen Tanpınar, onun köye ve köylüye, köy kadrosu içinde hürmet edilebileceğine dair inancına katılmaz. Bu hayalin gerçekleşmesi yönündeki en büyük engeli de yeterli zamana sahip olamayışımızla açıklar. Ayrıca, köyün ve köy ekspertizinin düşmanı olduğunu söyleyerek Türkiye’nin bir tarım ülkesi olmadığını; olsa bile kurtuluşun sanayileşmeyle gerçekleşebileceğini savunur (258-259). Dolayısıyla Tanpınar, aydınlanmanın köy merkezli olamayacağı yönünde oldukça katı bir tutum sergileyerek de aydın kimliğini ortaya koyar.

Köye yönelimin resimde köylü portreleri, müzikte folklorik temalar, yazında köy gerçeğini işleyen konular olarak sanatın her dalına abartılı şekilde yansıtıldığını düşünen Melih Cevdet Anday, “Köye Doğru” akımının gerektiği gibi düşünülüp tartışılmadığına inanır. Köylüye bir kentli olarak değil; bir yabancı olarak baktığımızı; bu nedenle köylünün elinden çıkan her eşyaya hayran olduğumuzu belirten Anday, Tanpınar’ın “Köylü bizim yükümüzdür.” (Anday, 1984: 216-218) sözüne göndermede bulunarak bir anlamda onu haklı bulur.

Tanpınar’ın aydın kimliği, uğraş alanları dışındaki engin bilgisiyle de açığa çıkar. Adalet Cimcoz’un, “Şiirden anlaması doğaldı elbet, ama resimden onun kadar anlayanı az gördüm” (2008: 162) tespiti, onun hemen her konuya karşı duyduğu öğrenme isteğinin ürünüdür. Bununla birlikte Tanpınar’ın Edebiyat Fakültesi’ni bitirdikten sonra tayin olduğu Erzurum hakkında Necip Fazıl’dan bilgi almaya çalışırken “Meselâ içinden geçerken piyano sesi duyulan bir sokağı yok mu?..” (Kısakürek, 2011:43-45) şeklinde sorduğu soru, hayattan tüm beklentisi sanat olan kişiliğinin dışavurumudur. Böyle bir beklentiyle gittiği Erzurum’un Tanpınar’da yarattığı hayal kırıklığı, yıllar sonra orada bulunan Mehmet Kaplan’a yazdığı 26 Aralık 1958 tarihli mektupta, “Ben Anadolu’yu daima sevmişimdir... Anadolu’da ve bilhassa Erzurum’da göreceğin iki şey vardır. Evvelâ bizim şark olduğumuzu, sonra da şarkın yıkılmış olduğunu gördüğüne eminim. Demek istediğim Mecnunsuz, Leylâsız, Ferhadsız ve Şirinsiz bir şark. Fukaralığın devam ettirdiği, onun neticesi bir uzaklığın beslediği bazı mevzîi hususiyetler. Ve sonra yamalar, yamalar...” sözlerinin dayanak noktasını oluşturur.

Tanpınar’ın Batılılaşırken Doğuyu ihmal etmemek gerektiği düşüncesini sadece Yahya Kemal’e bağlamak yanlış olur. Bu noktadaki asıl etken, sahip olduğu geniş kültürdür. Onun sürekli bir arayış içerisinde olduğunu belirten Kemal Özer, “Beethoven’in 5. Senfonisi kadar Dede Efendi’yi de kendinden geçerek dinleyebiliyordu. Leonardo karşısında duyduğu heyecanı Süleymaniye Camii’ni seyrederken de duyuyordu. Baki’nin şiirindeki görkemi Valery’de de buluyordu.” (Özer, 2008) diyerek iki farklı kültürü de

özümseyebildiğini ifade eder. Tanpınar'ın bu özelliği, Cemil Meriç tarafından "Doğulu zevkleri olan bir Batılı" şeklinde tanım bulur (Meriç, 2011: 309).

Gerek yerli gerekse yabancı her türlü düşünürün fikirlerini takip edişi; Batı müziği kadar eski musikimizi de sevişi; şiir ve romanın yanında hemen her sanat dalı hakkında hatırı sayılır derecede bilgi sahibi oluşu; Tanpınar'ın milliyet, zaman ve ideoloji ayrımı yapmadan peşinde olduğu düşüncenin arayış serüvenini; dolayısıyla aydın kimliğini imler. Onun bu serüvenini geçici hayatın içinde kendine bulduğu seviyeli bir oyuna benzeten Haldun Taner, Tanpınar'ın ayrım yapmadan tüm sanat tarihini (doğa, kent, mimari, kitap, müzik, resim, heykel...) kendine kaynak edindiğinin altını çizer (2008: 354).

Sonuç

Sanat/edebiyat ve düşünce dünyasından otuz bir ismin -anı, günlük ve mektup türlerinden oluşan- hatırat alanında kaleme aldığı otuz altı kitaptan elde ettiğimiz veriler gösteriyor ki, Tanpınar'ın sağlığında sürekli yakındığı ilgisizlik -onun nitelemesiyle "sükut suikasti"- çemberi, sadece okuyucu kesiminin eserlerinden uzak durmasıyla sınırlı değildir. Tanpınar, sanat/edebiyat camiasınca da çok önemsenmemiş, bir iki isim dışında kayıtsız kalınan, hatta yer yer alayla karşılanan bir sanatçının yaşaması muhakkak olan yalnızlığın içine düşürülmüştür. Ne iyi ki, Tanpınar sağlığında maruz kaldığı bu dışlanmışlıktan, sığındığı eserleriyle çıkmasını bilmiş; kendisi göremese de Türk sanat, edebiyat ve akademi çevrelerinin sonraki kuşakları onun değerini görebilmiştir.

Kaynaklar

Çalışmaya Esas Olan Eserler

- Anday, M. C. (1984). *Akan Zaman Duran Zaman I*. İstanbul: Adam Yayınları.
- Balabanlılar, M. (Yay. haz.). (2003). *Kardeş Mektupları*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Birsel S. (1983a). *Kahveler Kitabı*. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Birsel S. (1983b). *Ah Beyoğlu Vah Beyoğlu*. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Birsel S. (1983c). *İstanbul Paris*. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Dinamo, H. İ. (1984). *İkinci Dünya Savaşı'ndan Edebiyat Anıları*. İstanbul: De Yayınevi.
- Dino, A. (1995). *Kısa Hayat Öyküm*. F. Edgü (Yay. haz.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Dino, A. ve G. (2004). *Güzin Dino-Abidin Dino Mektupları*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Fuat, M. (1997). *Gölgede Kalan Yıllar*. İstanbul: Adam Yayınları.
- Günaydın, Y. T. (Yay. haz.). (2011). *Bir Ömür Boyunca*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- İlgaz, R. (2011). *Yokuş Yukarı*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Karay, R. H. (2009). *Minelbab İlelmihrab*. İstanbul: İnkılâp Yayınevi.
- Kerman, Z. ve Enginün, İ. (1992). *Âli'ye Mektuplar*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Kısakürek, N. F. (2011). *Bâbîâli*. İstanbul: Büyük Doğu Yayınları.
- Kocagöz, S. (1989). *Bu Da Geçti Yahu*. İstanbul: Düşün Yayınevi.
- Kurdakul, Ş. (Yay. haz.). (1986). *Nâzım'ın Bilinmeyen Mektupları*. İstanbul: Broy Yayınları.
- Meriç, M. A. (Yay. haz.). (2000). *Jurnal I*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Meriç, M. A. (Yay. haz.). (2001). *Jurnal II*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Nesin, A. (2011a). *Yol*. İstanbul: Nesin Yayınevi.
- Nesin, A. (2011b). *Yokuşun Başı*. İstanbul: Nesin Yayınevi.
- Nesin, A. (2011c). *Yokuş Yukarı*. İstanbul: Nesin Yayınevi.
- Okay, O. (2006). *Mehmet Kaplan'dan Hatıralar Mektuplar*. İstanbul: Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları.
- Oral, H. ve Özsoy, M. Ş. (Yay. haz.). (2005). *Erol Güneş'in Ke(n)dişi*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Ozansoy, H. F. (1970). *Edebiyatçılar Çevremde*. Ankara: Sümerbank Kültür Yayınları.
- Parlatır, İ. (Yay. haz.). *Gönülden Gönüle Fuat Bayramoğlu İle Anılarda*. İstanbul: kendi yayımı.
- Sertel, Z. (1977). *Hatırladıklarım*. İstanbul: Gözlem Yayınları.
- Söğüt, M. (Yay. haz.). (2000). *Adalet Cimcoz Bir Yaşamöyküsü Denemesi*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- İleri, S. (2002). *Anılar; Issız Ve Yağmurlu*. (Söyleşi: Handan Şenköken). İstanbul: Doğan Kitap.
- Tanyer, T. (2005). *Taş Mektep*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Tarancı, C. S. (1957). *Ziya'ya Mektuplar*. İstanbul: Varlık Yayınları.
- Tolluoğlu, M. A. (1980). *Babam Nurullah Ataç*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

- Toprak, Ö. F. (1968). *Duman Ve Alev*. İstanbul: May Yayınları.
- Uçuk, C. (2010). *Bir İmparatorluk Çökerken*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Urgan, M. (1999). *Bir Dinozorun Anıları*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Yetkin, S. K. (1965). *Günlerin Götürdüğü*. İstanbul: Varlık Yayınları.
- Zorlutuna, H. N. (2009). *Bir Devrin Romanı*. İstanbul: Timaş Yayınları.

Yararlanılan Kaynaklar

- Akün, Ö. F. (2008). Ahmet Hamdi Tanpınar. A. Uçman, H. İnci (Yay. haz.). *Bir Gül Bu Karanlıklarda* içinde (s. 1-16). İstanbul: 3F Yayınevi.
- Alkan, E. (1995). *Şiir Sanatı*. İstanbul: Yön Yayıncılık.
- Alptekin, T. (2001). *Ahmet Hamdi Tanpınar Bir Kültür Bir İnsan*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Anday, M. C. (2008). Ahmet Hamdi Tanpınar. A. Uçman, H. İnci (Yay. haz.). *Bir Gül Bu Karanlıklarda* içinde (s. 93-95). İstanbul: 3F Yayınevi.
- Cimcoz, A. (2008). Ahmet Hamdi Tanpınar. A. Uçman, H. İnci (Yay. haz.). *Bir Gül Bu Karanlıklarda* içinde (s. 161-163). İstanbul: 3F Yayınevi.
- Dıranas, A. M. (1997a). Tanpınar. C. Y. Eronat (Yay. haz.). *Tanpınar'dan Hasan Âli Yücel'e Mektuplar* içinde (s. 84-85). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Dıranas, A. M. (1997b). Yine Tanpınar. C. Yücel Eronat (Yay. haz.). *Tanpınar'dan Hasan Âli Yücel'e Mektuplar* içinde (s. 86-87). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Edgü, F. (2008). Tanpınar ve Ulysses. A. Uçman, H. İnci (Yay. haz.). *Bir Gül Bu Karanlıklarda* içinde (s. 569-570). İstanbul: 3F Yayınevi.
- Enginün, İ. ve Kerman, Z. (Yay. haz.). (2010). *Günlüklerin Işığında Tanpınar'la Başbaşa*. İstanbul: Dergah Yayınları.
- Erhat, A. (2002). Ahmet Hamdi Tanpınar Yeni Eserini Anlatıyor. İ. Dirin, T. Anar, Ş. Özdemir (Yay. haz.). *Mücevherlerin Sırrı* içinde (s. 233-236). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Eronat, C. Y. (1997). *Tanpınar'dan Hasan Âli Yücel'e Mektuplar*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Eronat, C. Y. (2008). Dost Ahmet Hamdi Tanpınar. A. Uçman, H. İnci (Yay. haz.). *Bir Gül Bu Karanlıklarda* içinde (s. 566-568). İstanbul: 3F Yayınevi.
- Kaplan, M. (2008). Tanpınar'ın Mirası. A. Uçman, H. İnci (Yay. haz.). *Bir Gül Bu Karanlıklarda* içinde (s. 341-344). İstanbul: 3F Yayınevi.
- Kerman, Z. (Yay. haz.). (2007). *Tanpınar'ın Mektupları*. İstanbul: Dergah Yayınları.
- Kerman, Z. ve Enginün, İ. (2000). *Mehmet Kaplan Hayatı Ve Eserleri*. İstanbul: Dergah Yayınları.
- Meriç, C. (2011). *Sosyoloji Notları*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Okay, O. (2008). Ahmet Hamdi Tanpınar: Bir Monografi Denemesi. A. Uçman, H. İnci (Yay. haz.). *Bir Gül Bu Karanlıklarda* içinde (s. 415-433). İstanbul: 3F Yayınevi.
- Okay, O. (2010). *Bir Hülyâ Adamının Romanı*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Özer, K. (2008). <http://kemalozet.blogspotu.com/anilar-icinden-tanpınar/3971667> (Son Erişim Tarihi: 15.12.2017).

- Özgül, M. K. (2006), Edip Tanpınar'dan Edebiyat Tarihçisi Tanpınar'a. *Hece* (Ahmet Hamdi Tanpınar Özel Sayısı), S. 61, s. 99-114.
- Safa, P. (2011). Sigara Üzerine Düşünceler. *Türk Edebiyatı* (Peyami Safa Özel Sayısı), S.452, s.17.
- Taner, H. (1997). A.H. Tanpınar. C. Y. Eronat (Yay. haz.). *Tanpınar'dan Hasan Âli Yücel'e Mektuplar* içinde (s. 78-80). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Taner, H. (2008). Ne İçindeyim Zamanın Ne De Büsbütün Dışında. A. Uçman, H. İnci (Yay. haz.). *Bir Gül Bu Karanlıklarda* içinde (s. 351-354). İstanbul: 3F Yayınevi.
- Tanpınar, A. H. (1961). *Saatleri Ayarlama Enstitüsü*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Urgan, M. (2008). Kadın Dırdırı Dinlememek İçin Bekâr Kaldım. A. Uçman, H. İnci (Yay. haz.). *Bir Gül Bu Karanlıklarda* içinde (s. 571-572). İstanbul: 3F Yayınevi.
- Ülken, H. Z. (1997). Ahmet Hamdi Tanpınar. C. Y. Eronat (Yay. haz.). *Tanpınar'dan Hasan Âli Yücel'e Mektuplar* içinde (s. 92-94). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Verel, O. (2002). Ne Diyorlar? Ahmet Hamdi ve Halk Şiiri. İ. Dirin, T. Anar, Ş. Özdemir (Yay. haz.). *Mücevherlerin Sırrı* içinde (s. 213-220). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Yücel, T. (2008). Saatleri Ayarlama Enstitüsü. A. Uçman, H. İnci (Yay. haz.). *Bir Gül Bu Karanlıklarda* içinde (s. 112-115). İstanbul: 3F Yayınevi.